

JÓZEF BANIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Instytut Socjologii

e-mail: j.baniak@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0002-8423-5362

Kryzys powołanych czy kryzys powołań? Zakonne powołania sióstr i braci w Polsce w latach 1900-2017

Wstęp

Problem badawczy podjęty w tym artykule można ująć w postaci pytania: Jak kształtowały się losy zakonnych powołań kobiecych – sióstr i męskich – braci w Polsce w latach 1900-2017 w świetle istniejących statystyk kościelnych i wyników badań socjologicznych? Odpowiadając na to pytanie, należy wziąć pod uwagę zarówno liczebność kandydatów obojga płci do życia zakonnego, przyjmowanych do wspólnot zakonnych w różnych przedziałach czasowych tego okresu, jak i na liczebność sióstr i braci, którzy w tym czasie już tam złożyli czasowe lub trwałe śluby zakonne. W tym celu posłużę się techniką tabel statystycznych i metodą analizy danych ukazujących dynamikę tych powołań. W analizie uwzględnię także wskaźniki tych powołań w innych krajach katolickich na świecie i w Europie, chcąc w ten sposób ukazać specyfikę ich naboru i realizacji w Polsce. Ważną kwestią będzie też sytuacja powołań zakonnych w Polsce w podokresie pontyfikatu Jana Pawła II, ponieważ w tym okresie powołania te były liczniejsze niż w okresie wcześniejszym (Baniak, 1984; 1985a,b,c,d,e; 1986).

Życie zakonne, w pełnym lub częściowym odosobnieniu od życia świeckiego, wybierają zarówno niektóre kobiety, jak i niektórzy mężczyźni, kierowani różnymi motywami, chociaż zasadniczym motywem powinny być względy religijne – całkowite i niepodzielne oddanie się takiej osobie służbie

Bogu w strukturach Kościoła instytucjonalnego, dostrzegalne w specyficznym powołaniu zakonnym. Powołanie to jest traktowane w Kościele rzymskokatolickim (i w innych Kościołach chrześcijańskich) jako specyficzny „dar” od Boga lub „głos” Boga wzywający kobietę i mężczyznę do poświęcenia własnego życia na wyłączną służbę Bogu i ludziom poprzez wypełnianie trzech rad ewangelicznych: posłuszeństwa władzy kościelnej, bezżenności i ubóstwa. Dar powołania zakonnego otrzymują niektóre osoby predestynowane do życia we wspólnotach zakonnych, zgodnie z regułami w nich obowiązującymi. Osoby zakonne doskonalą własną osobowość w wymiarze religijnym, moralnym, emocjonalnym, psychologicznym i społecznym dzięki regułom obowiązującym w danym zgromadzeniu zakonnym (Dębowska, 1998; Frankowska, 1962; Gogola, 1997; 1998).

Taki stan życia doskonałego w Kościele rzymskokatolickim nazywa się „życiem konsekrowanym”, które może przybierać różne formy, ściśle określone przez władze zakonne. Życie konsekrowane odznacza się następującymi cechami: trwałym stylem życia codziennego, zobowiązaniem do wypełniania rad ewangelicznych, starannym naśladowaniem Chrystusa, pracą dla innych ludzi, stałą modlitwą osobistą i wspólną, pokorą życiową, ascezą codzienności. Cechy te ujmują podstawowy cel życia konsekrowanego kobiet i mężczyzn. Życie konsekrowane jest realizowane w strukturach życia zakonnego, w instytutach świeckich, w stowarzyszeniach apostołskich, w formie pustelniczej – w izolacji od świata przez ciągłą modlitwę i pokutę, w środowisku dziewic, wdów i wdowców konsekrowanych za pełną aprobatą władzy kościelnej (Gogola, 1999; Jewdokimow, 2018: 15-16).

Modlitwa stanowi zasadniczą i podstawową czynność codzienną zakonnic i zakonników, zwłaszcza kontemplacyjnych. Socjolog religii postrzega modlitwę zakonnic i zakonników jako rodzaj „pracy”, której efekty i środki służą ich codziennemu utrzymaniu i funkcjonowaniu w społeczeństwie. Katolicy świeccy bardzo często proszą te zakony o modlitwę w różnych sprawach: osobistych, rodzinnych, społecznych czy religijnych i moralnych, zlecając im ją w formie posługi religijnej, a za jej wykonanie przekazują zakonnicom i zakonnikom środki finansowe lub inne dobra materialne, potrzebne im do zwykłego funkcjonowania na co dzień, jak i własnych wspólnot jako całości. Niekiedy też zakony czynne w duszpasterstwie kościelnym i w pracy charytatywnej otrzymują takie prośby o modlitwę od świeckich. Intencje modlitewne otrzymują również od wiernych księży parafialni, którzy zamawiają u nich msze w różnych potrzebach osobistych i sprawach rodzinnych, wierząc w moc sprawczą modlitwy. Taką moc katolicy przypisują szczególnie mszom celebrowanym przez kapłanów zakonnych. Stąd nierzadko proszą ich o celebrowanie mszy przez dłuższy okres (tzw. gregorianki), ufając zarazem, że modlitwa ta zostanie wysłuchana przez Boga, powodując ustąpienie trudności

czy problemów, które były powodem tej prośby o modlitwę (Baniak, 2007: 51-56; 2000; Cencini, 1996).

Zakonnice i zakonnicy własnym codziennym życiem, postawami i działaniami określają sens i cel ascezy, ściśle związanej z trybem ich codzienności, nadając jej również wymiar religijny i duchowy. Styl życia zakonnego, oparty na tych zasadach, zyskuje uznanie i szacunek u katolików świeckich. Niektórzy młodzi ludzie, dziewczęta i chłopcy, postanawiają pójść ich śladami i sami wybierają życie zakonne, nierzadko w zakonach kontemplacyjnych, chcąc w ten sposób poświęcić własne życie wyłącznej służbie ludziom w Kościele i w społeczeństwie. O ciągłym, choć obecnie już w mniejszym zakresie, zainteresowaniu i wyborze życia zakonnego przez młodzież polską obojga płci informują wyniki różnych badań socjologicznych (Cyman, 1987: 343-362; Zdaniewicz, 1965: 236-244; 1987: 189-198; 2009: 402-415; Baniak, 2012: 211-240; Bar i Bryzgałówna, 1978). Losy nie-kapłańskich powołań zakonnych są w podobnym stopniu skomplikowane i uwarunkowane wieloma różnymi czynnikami jak losy powołań kapłańskich. Niektóre spośród tych czynników sprzyjają genezie i ewolucji tych powołań, zaś inne utrudniają ich zaistnienie i realizację (Gogoła, 2000; Dębowska, 1998; Baniak, 2000).

Powołania zakonne braci i sióstr stanowią, na równi z powołaniami kapłańskimi, interesujący i ważny poznawczo problem badawczy socjologii religii. Tym właśnie powołaniom zakonnym, które zostały wzbudzone, uformowane i zrealizowane w Polsce w minionym okresie 117 lat, poświęcam ten artykuł. Podstawę analiz dynamiki tych powołań zakonnych stanowią znane i dostępne statystyki kościelne oraz wyniki niektórych badań empirycznych. Wskaźniki powołań zakonnych w Polsce będą konfrontowane z ich wskaźnikami w innych krajach europejskich dla celów porównawczych (Majka, 1960; Przybylski, 1967; Sikorska, 1996; Cencini, 1996).

Powołania realizowane, czyli kandydatki i kandydaci do życia zakonnego w Polsce w latach 1964-2017

Liczba bieżąca sióstr i braci zakonnych istotnie zależy od naboru nowych kandydatek i kandydatów do życia zakonnego. O taki nabór troszczą się władze każdego zakonu i zgromadzenia zakonnego. Troska ta dotyczy całego procesu społecznej genezy powołania zakonnego i trwa do dnia złożenia ślubów wieczystych, stale odnawianych przez siostrę i brata zakonnego. Co więcej, troska ta bynajmniej nie kończy się w tym uroczystym i ważnym momencie dla wspólnoty zakonnej, lecz jest ona kontynuowana w każdym kolejnym dniu ich życia zakonnego, w obawie przed utratą powołania czy jego kryzysu, które mogą doprowadzić do odejścia ich z zakonu do życia

świeckiego. Z danych statystycznych i badawczych wynika, że pewien odsetek kandydatów obojga płci na zakonników rezygnuje z formacji zakonnej, przeżywając kryzys swego powołania zakonnego, a następnie opuszcza wspólnotę zakonną. Zdarzają się też sytuacje nietypowe, kiedy kandydaci i kandydatki do życia zakonnego zmieniają zakony i zgromadzenia podczas formacji zakonnej, co jest wywoływane różnymi czynnikami, w tym odszukiwaniem przez nich zakonu odpowiadającego ich oczekiwaniom, w którym mogliby zrealizować swoje powołanie zakonne. Z kolei u innych jeszcze kandydatek i kandydatów do tego życia władze zakonne dostrzegają z biegiem czasu brak powołania i predyspozycji osobowych do niełatwego w swej istocie i celu życia zakonnego, zwłaszcza klauzurowego, i proponują im świadomy powrót do życia świeckiego. Zjawisko to zawsze występowało, jednak pod koniec XX wieku nasiliło się bardziej niż w poprzednich okresach, w wyniku czego wiele zakonnice i wielu zakonników opuszczało swoje klasztory i powracało do życia świeckiego. Ponadto w ostatnim czasie zmniejszyło się zainteresowanie życiem zakonnym wśród dziewcząt i chłopców – bycie zakonnica i zakonnikiem stało się mniej popularne („nie na dzisiejsze czasy”) czy przestało nadawać sens ich życiu osobistemu, powodując znaczny spadek liczby zgłoszeń kandydatów do wspólnot zakonnych. Obecnie wiele zakonów żeńskich i męskich zgłasza brak nowych powołań, a liczba kandydatek i kandydatów przyjmowanych do ich wspólnot, jak również nowicjuszek i nowicjuszy składających śluby zakonne, nie uzupełnia zaistniałych braków kadrowych i nie daje podstaw do optymizmu na przyszłość (Baniak 2001: 339-365). Władze zakonne znając tę sytuację, w różny sposób starają się wzbudzać zainteresowanie życiem zakonnym w środowiskach młodzieżowych: podczas katechezy szkolnej i parafialnej, rekolekcji dla maturzystek i maturzystów, spotkań siostr i braci z młodzieżą w parafii w czasie modlitw o powołania zakonne i kapłańskie, odwiedzin młodzieży w zakonach żeńskich i męskich, jak i wielu innych jeszcze okoliczności i sytuacji sprzyjających genezie i rozwojowi powołania zakonnego u młodych osób – dziewcząt i chłopców (Kaczmarek, 1996; Jabłońska-Deptuła, 1965).

Powstaje więc pytanie, jak kształtowała się liczebność kandydatek i kandydatów do życia zakonnego w Polsce w latach 1964-2017 w świetle dostępnych danych statystycznych. W przypadku zakonów męskich analizą obejmę kandydatów na braci zakonnych, a pominię alumnów nowicjuszy, gdyż oni stanowią odrębną kategorię kandydatów do życia zakonnego, przygotowując się do przyjęcia święceń kapłańskich. Natomiast bracia zakonnici to mężczyźni, którzy świadomie nie aspirują do otrzymania kapłaństwa, lecz poprzestają na służbie pomocniczej w swoich wspólnotach zakonnych, często wyspecjalizowanej i niezbędnej do ich codziennego funkcjonowania i wykonywania zadań wynikających z własnego charyzmatu zakonnego. Ciągły brak braci zakonnych i słabnące obecnie zainteresowanie społeczne tą formą

służby mężczyzny w Kościele i we wspólnocie zakonnej sprzyja osłabianiu funkcjonowania męskich zakonów i zgromadzeń zakonnych i ogranicza ich aktywność zewnętrzną dla dobra społeczności świeckich. Odpowiedź na wyżej postawione pytanie ukazuje tabela 1.

Tabela 1. Dynamika liczebności sióstr nowicjuszek i braci nowicjuszy w Polsce w latach 1964-2017

Badany okres	Kandydaci do życia zakonnego			
	siostry – nowicjuszki		bracia – nowicjusze	
	liczba	%	liczba	%
1964	701	100,0	53	100,0
1965	685	-2,3	65	+18,5
1966	672	-4,1	58	+8,6
1967	679	-3,2	53	0,0
1968	672	-4,1	57	+7,0
1969	673	-4,0	58	+8,6
1970	725	+3,3	61	+13,1
1971	709	+1,1	62	+14,5
1972	725	+3,3	77	+31,2
1973	796	+11,9	88	+39,8
1974	767	+8,6	76	+30,3
1975	698	-0,4	76	+30,3
1976	721	+2,8	67	+20,9
1977	745	+5,9	95	+44,2
1978	823	+14,8	102	+48,0
1979	852	+17,7	115	+53,9
1980	915	+23,4	143	+62,9
1981	1043	+32,8	159	+66,7
1982	1141	+38,6	202	+73,8
1983	1332	+47,4	235	+77,4
1984	1379	+49,2	251	+78,9
1985	1383	+49,3	253	+79,0
1986	1525	+54,0	241	+78,0
1987	1559	+55,0	209	+74,6
1988	1427	+50,9	202	+74,6
1989	1359	+48,4	203	+73,9
1990	1272	+44,9	201	+73,6
1991	1211	+42,1	166	+68,1
1992	1229	+43,0	194	+72,7
1993	1100	+36,3	176	+69,9
1994	1020	+31,3	168	+68,4
1995	1037	+47,9	174	+69,5

cd. tab. 1

Badany okres	Kandydaci do życia zakonnego			
	siostry – nowicjuszki		bracia – nowicjusze	
	liczba	%	liczba	%
1996	1070	+32,4	179	+70,4
1997	1077	+34,9	173	+69,4
1998	1112	+37,0	156	+66,0
1999	1040	+32,6	139	+61,9
2000	924	+24,1	108	+50,9
2001	866	+19,0	109	+51,4
2002	836	+16,1	107	+50,5
2003	778	+8,3	105	+49,5
2004	678	-2,5	86	+44,8
2005	573	-13,9	74	+49,0
2006	600	-10,9	93	+43,0
2007	519	-19,8	89	+40,4
2008	437	-28,6	156	+50,0
2009	385	-34,2	139	+57,9
2010	355	-37,4	108	+53,9
2011	323	-40,9	109	+66,7
2012	275	-46,1	107	+62,9
2013	262	-47,5	105	+61,6
2014	276	-46,0	96	+62,9
2015	273	-46,3	104	+61,0
2016	220	-52,1	128	+58,6
2017	211	-53,0	119	+55,5
1964-2017	-211	-53,0	+ 66	+55,5

Źródło: Zdaniewicz 1982: 72-75; Adamczuk i Zdaniewicz (red.), 1991: 154; Statystyki Konsulty Zakonnej i Komisji Episkopatu Polski ds. Powołań 2010; Serwis informacyjny Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce w latach 2000-2018; Statystyki Konsulty Wyższych Przełożonych Żeńskich Zakonów i Zgromadzeń w Polsce w latach 2000-2018.

Obliczenia statystyczne autora opracowania.

Nabór kandydatek do zakonów żeńskich i kandydatów do zakonów męskich w Polsce odznaczał się w przyjętym okresie 53 lat wyraźną płynnością i znacznym zróżnicowaniem ilościowym. Do zakonów żeńskich zgłosiło się wówczas znacznie więcej kandydatek na siostry niż kandydatów na braci do zakonów męskich. Społeczna rola siostry zakonnej w Polsce była wtedy bardziej popularna, atrakcyjniejsza i wyżej społecznie doceniana niż podobna rola brata zakonnego bez aspiracji kapłańskich. O ile w opinii publicznej wstąpienie kobiety do zakonu wyróżnia ją nadal i budzi uznanie wśród ludzi religijnych, o tyle decyzja mężczyzny, zwłaszcza młodego, zostania bratem

zakonnym, czyli podjęcia się wypełniania zadań pomocniczych we wspólnocie zakonnej, raczej nie nobilituje go społecznie, a wręcz przeciwnie – raczej pozwala oceniać go, szczególnie przez młodzież, jako uciekającego przed normalnym życiem, bojącego się problemów w świeckim życiu lub jako mało ambitnego życiowo. Rola brata zakonnego obecnie nie cieszy się taką popularnością jak rola siostry zakonnej w rodzinach katolickich, przyczyniając się do znacznie niższej jego oceny w społeczeństwie. W efekcie liczba mężczyzn chcących przyjąć rolę brata w zakonach i zgromadzeniach zakonnych jest ciągle niewielka, a w dodatku nie wszyscy bracia nowicjusze odbywający już formację zakonną, podejmują decyzję o ślubach zakonnych i o trwałym pozostaniu w danej wspólnocie zakonnej (Baniak, 2001: 345-352).

W pewnym sensie wniosłoby temu przeczą wskaźniki procentowe naboru kandydatek i kandydatów do życia zakonnego w badanym okresie 53 lat. Wskaźniki te są często większe w zakonach męskich, mimo iż liczby rzeczywiste sióstr nowicjuszek dominują nad liczbami kandydatów na braci zakonnych. O tej sytuacji decydują liczby kandydatów do życia zakonnego w obu typach wspólnot zakonnych w 1964 r. jako podstawa ustalenia procentowego wskaźnika wzrostu lub spadku tych powołań zakonnych w kolejnych latach tworzących cały badany okres 53 lat. O ile w globalnym ujęciu w środowisku sióstr nowicjuszek wystąpił regres ich liczby o 53,7 p.p. (różnica między ich wskaźnikiem z roku 1964 i 2017), o tyle w środowisku braci nowicjuszy wystąpił wzrost ich liczby o 66,4p.p. Oczywiście liczby obu typów nowicjuszy zmieniały się w kolejnych latach i dekadach tworzących ten okres 53 lat.

W tabeli 2 ukażą dynamikę naboru i realizacji powołań zakonnych sióstr i braci w Polsce w przyjętym okresie, dzieląc go umownie na sześć podokresów: 1964-1969, 1970-1979, 1980-1989, 1990-1999, 2000-2009, 2010-2017. Podział ten ułatwi porównanie wskaźników naboru i realizacji obu typów powołań zakonnych z przyjętych podokresów, a także umożliwi uchwycenie trendów w tym procesie. Liczby nowicjuszek i nowicjuszy z początkowych lat danego podokresu będą stanowiły podstawę ustalenia wskaźnika wzrostu lub spadku tej liczby w tym przedziale czasowym.

Analizując wskaźniki w tabeli 2, widzimy, że w 1964 r. formację zakonną we wszystkich wspólnotach żeńskich odbywało 701 nowicjuszek, a we wspólnotach męskich 53 kandydatów na braci zakonnych. Po upływie siedmiu lat, czyli w 1969 r., były już 673 nowicjuszki, stąd liczba ich zmalała o 28, czyli o 4 p.p. Natomiast kandydatów na braci było w 1964 r. 53, a w 1969 r. 58, czyli więcej o ponad 8 p.p. W drugim podokresie (1970-1979) nadal widzimy systematyczny wzrost procentowy zarówno sióstr nowicjuszek (o 14,9%), jak i liczby braci nowicjuszy (46,9%), przy czym w liczbach wzrost ten był większy wśród sióstr (o 127) niż wśród braci (o 54). W trzecim podokresie (1980-

Tabela 2. Dynamika naboru i realizacji powołań zakonnych w nowicjatch w Polsce w latach 1964-2017

Badany okres	Kandydaci do życia zakonnego w Polsce			
	siostry – nowicjuszki		bracia – nowicjusze	
	liczba	%	liczba	%
1964-1969	-28	-4,0	+5	+8,6
1970-1979	+127	+14,9	+54	+46,9
1980-1989	+444	+32,7	+60	+29,6
1990-1999	-232	-18,2	-62	-30,8
2000-2009	-569	-61,9	+7	+6,1
2010-2017	-112	-34,7	-40	-25,2
1964-2017	-211	-53,0	+66	+55,5

Źródło: Adamczuk i Zdaniewicz (red.), 1991; Statystyki Konsulty Zakonnej i Komisji EP ds. Powołań; Serwis Informacyjny Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich i Zakonów Żeńskich w Polsce w latach 2000-2018.

Obliczenia statystyczne autora opracowania.

1989) nastąpił większy wzrost liczby nowicjuszek (do 444, czyli o 32,7 p.p.) i liczby nowicjuszy (o 60, czyli o 29,6 p.p.). W obu skalach pomiaru można dostrzec znacznie większy wzrost liczby siostr nad liczbą braci nowicjuszy. W czwartym podokresie (lata 1990-1999) wystąpił znaczny spadek liczby kandydatów do życia zakonnego w obu ich kategoriach: wśród sióstr nowicjuszek wyniósł o niemal połowę ich liczby z podokresu trzeciego, o 18,2 p.p. (mniej o 212) oraz wśród braci nowicjuszy o dwie osoby, czyli o 1,2 p.p. W piątym podokresie (lata 2000-2009) wystąpił ponad trzykrotny spadek liczby sióstr nowicjuszek (o 337) w stosunku do spadku ich liczby w czwartym podokresie, czyli o 43,7 p.p., i był on największy w całym badanym okresie 53 lat. Z kolei w środowisku braci nowicjuszy wystąpił wtedy wzrost ich liczby o siedem osób w relacji do wskaźnika ujemnego z poprzedniego podokresu, czyli o 6,1 p.p. W szóstym podokresie (lata 2010-2017) nadal utrzymuje się spadek liczby nowicjuszek i nowicjuszy, aczkolwiek jest on mniejszy w stosunku do wskaźników spadku z piątego podokresu. O ile wśród sióstr nowicjuszek ich liczba zmalała do 34,7 p.p., o tyle wśród braci nowicjuszów regres ten wyniósł ponownie 25,2 p.p. w zestawieniu z dodatnim ich wskaźnikiem z piątego podokresu (Baniak, 2001: 292-295; Bazylak, 1983: 257-290).

Z jakich środowisk społecznych i lokalnych wywodziły się te powołania zakonne w Polsce w badanym okresie? Statystyki kościelne i wyniki badań socjologicznych poświęcone genezie tych powołań informują, że dominujący odsetek kandydatek na siostrę zakonną (76,4%) i jeszcze większy odsetek kandydatów na brata zakonnego (84,5%) pochodzi ze środowiska wiejskiego.

Natomiast pozostałe ich odsetki wywodzą się z różnej wielkości miast, chociaż dominują tu miasta małe i średnie. Kandydaci do życia zakonnego w obu typach wspólnot zakonnych najliczniej rekrutują się z rodzin wiejsko-rolniczych (kobiety w 58%, mężczyźni w 64%), a następnie z rodzin robotniczych (po 20% w obu grupach), rzemieślniczych (10% i 9%), inteligenckich (8% i 4%) i innych typów rodzin (4% i 3%). W aspekcie religijnym kandydatki i kandydaci do życia zakonnego, przed wstąpieniem do swoich wspólnot zakonnych, byli w dominującej większości osobami głęboko wierzącymi i religijnymi, ściśle związanymi z własnymi parafiami, a także w znacznym odsetku utrzymywali kontakty z tymi zakonami i zgromadzeniami zakonnymi. Te właśnie cechy i uwarunkowania ułatwiły im w dużej mierze podjęcie osobistej decyzji o wyborze życia zakonnego i o wstąpieniu do wybranej wspólnoty zakonnej, jak i trwanie w powołaniu zakonnym. Badania informują też o wpływie innych jeszcze czynników na te powołania zakonne, jak choćby religijność rodziny, poziom zamożności rodziny i jej liczebność, aczkolwiek wpływ ten był już mniej znaczący (Adamczuk i Zdaniewicz, 1991: 146-163).

Powołania zakonne sióstr i braci zrealizowane w Polsce w latach 1900-2017

Liczba nowicjuszek i nowicjuszy jako kandydatów do życia zakonnego wpływa bezpośrednio na stan ilościowy zrealizowanych powołań zakonnych, czyli na liczebność sióstr i braci, którzy po odbyciu koniecznej formacji zakonnej złożyli pierwsze zakonne śluby, a następnie śluby trwałe (wieczyste), stając się pełnoprawnymi członkiniami i członkami własnych wspólnot zakonnych. Na liczebność czy też na stabilność stanu kadrowego obu typów wspólnot zakonnych wpływają też siostry i bracia opuszczający je po podjęciu decyzji o rezygnacji z życia zakonnego. Kryzys ilościowy w zakonach jest widoczny najwyraźniej wtedy, kiedy maleje liczba nowych zgłoszeń kandydatek i kandydatów do życia zakonnego, a jednocześnie wzrasta liczba kandydatów i kandydatek do życia zakonnego oraz liczba zakonnic i zakonników po ślubach zakonnych opuszczających swoje wspólnoty i powracających do życia świeckiego. Z zakonów częściej występują siostry niż bracia pod wpływem różnych przyczyn i powodów, a w tym z powodu wątpliwości w zasadność własnego powołania do życia zakonnego, rozczarowania codziennością życia we wspólnotie zakonnej, rozbieżności we własnej wizji zakonu i jego obrazu rzeczywistego, trudności w posłuszeństwie przełożonym zakonnym, braku możliwości realizowania osobistych zamiłowań i planów życiowych, zaniku pobożności i wiary w sens służby zakonnej czy też trudności we własnej seksualności i potrzebie macierzyństwa, a u braci potrzeby ojcostwa. Obecnie

oba te zjawiska są widoczne w wielu zakonach i zgromadzeniach zakonnych kobiecych i męskich (Fryzel, 2018: 70-84).

Zagadnienie zrealizowanych powołań zakonnych sióstr i braci uwzględnę w dalszej analizie dynamiki zakonnych powołań nie-kapłańskich w Polsce w przyjętym okresie. Ukażę w niej liczebność sióstr i braci zakonnych z lat 1900-1961, wykorzystując w tym celu wyniki badań socjologicznych i dostępne dane statystyczne Kościoła rzymskokatolickiego na ten temat z lat 1955-2010. Podstawę wskaźników procentowych w kolejnych dekadach stanowi rok rozpoczynający pierwszą dekadę. Sytuację tę ilustrują dane w tabeli 3.

Tabela 3. Liczebność sióstr i braci zakonnych po ślubach w Polsce w latach 1900-1961 według podziału na dekady

Zakon- nicy po ślu- bach	1900-1920		1921-1940		1941-1961		Razem	
	dekada		dekada		dekada		1900-1961	
	I	II	III	IV	V	VI	liczba	%
Siostry								
liczba	247	405	801	1120	1013	1787	5373	88,8
%	100,0	+64,0	+224,3	+353,4	+310,2	+623,5		
Bracia								
liczba	37	35	126	159	112	207	676	11,2
%	100,0	-5,4	+240,5	+ 329,7	+ 202,7	+459,4		
Ogółem								
liczba	284	440	927	1279	1125	1994	6049	100,0
%	100,0	+54,9	+226,4	+ 350,3	+ 296,1	+602,1		

Źródło: Ryczan, 1986: 169.

Obliczenia statystyczne autora opracowania. Dane z I dekady stanowią tu 100,0%.

W przyjętym okresie 61 lat liczbowo dominowały siostry zakonne nad braćmi zakonnymi. Różnica między ich wskaźnikami jest duża i wynosi aż 77,6%, co świadczy o tym, że powołania zakonne sióstr były wzbudzane i realizowane ośmiokrotnie częściej i liczniej niż powołania braci zakonnych. Różnicę tę na korzyść liczebności sióstr zakonnych widać także we wszystkich podokresach i dekadach je tworzących. Przyjmując wskaźniki tych powołań z pierwszej dekady pierwszego okresu za podstawę ustalenia tempa wzrostu ich liczby w kolejnych dekadach jako 100,0%, można dostrzec w środowisku sióstr zakonnych systematyczny wzrost ich liczby – zawsze wielokrotny: w drugiej dekadzie przybyło 156 sióstr (o 64,0 p.p.), w trzeciej dekadzie 554 (o 224,3 p.p.), w czwartej dekadzie 873 (o 353,4 p.p.), w piątej dekadzie 766 (o 310,2 p.p.) i w szóstej dekadzie 1540 (o 623,5 p.p.). Liczba braci zakonnych

wzrosła dopiero w trzeciej dekadzie o 89 (o 240,5 p.p.), natomiast w następnych dekadach wzrost ten jest już większy: w czwartej dekadzie wynosi 122 (o 329,7 p.p.), w piątej dekadzie 75 (o 202,7 p.p.), zaś w szóstej dekadzie był największy – 170 i wzrósł o 459,4 p.p. Z kolei w drugiej dekadzie liczba braci zakonnych zmalała o 2 osoby, czyli o 5,4 p.p.

W całym badanym okresie 61 lat w Polsce było 6049 powołań zakonnych, w tym dominowały wielokrotnie siostry zakonne – 5373 (88,8%) nad braćmi zakonnymi – 676 (11,2%). W kolejnych podokresach liczby sióstr kształtowały się następująco: w pierwszym – 652 (12,1%); w drugim – 1921 (35,8%, tj. o 23,7 p.p.); w trzecim – 2800 (52,1%, tj. więcej o 40,0 p.p.). W populacji braci zakonnych liczby te w kolejnych podokresach były następujące: w pierwszym – 72 (10,6%); w drugim – 285 (42,2%, tj. o 31,6 p.p.); w trzecim – 319 (47,2%, tj. o 36,6 p.p. więcej). Liczebność obu typów powołań zakonnych w kolejnych podokresach była następująca: w pierwszym – 724 (12,0%); w drugim – 2206 (36,4%); w trzecim – 3119 (51,6%).

Każdy podokres, a nawet dekady go tworzące, miały własną specyfikę, zależną od wielu różnych czynników, w tym politycznych, społecznych, kulturowych, gospodarczych i kościelnych, które wpływały istotnie na życie religijne Polaków, na ich codzienną egzystencję, byt polityczny i wolność. Sytuacja ta nie pozostawała też obojętna dla procesu wzbudzania, formacji, realizacji i trwania powołań zakonnych, powodując niekiedy regres w ich liczebności. Największy regres liczby sióstr i braci zakonnych miał miejsce podczas II wojny światowej i w okresie okupacji hitlerowskiej. Dotyczył on nie tylko liczby księży i alumnów zakonnych, lecz w równej mierze objął liczbę sióstr i braci zakonnych. W latach 1939-1945 zginęło ogółem 580 zakonników mężczyzn, w tym 289 księży (ojców). Z tej liczby 239 stracono w obozach koncentracyjnych (m.in. w Dachau – 94, w Oświęcimiu – 68), 218 rozstrzelano, a 123 zginęło wówczas w innych okolicznościach. Straty te były różne w poszczególnych zakonach i zgromadzeniach zakonnych – od jednej osoby u sercanów i paulinów, do 79 (najwięcej) osób u jezuitów, 62 u salezjanów, 60 u franciszkanów konwentualnych. W tym okresie zginęło też z rąk niemieckiego okupanta wiele polskich zakonnicek – ogółem śmierć poniosło 289 sióstr, w tym 32 w obozach koncentracyjnych, 121 podczas bombardowań kraju, 7 w więzieniach, 62 rozstrzelano. Straty te były różne w poszczególnych zakonach – od jednej osoby u benedyktynek, dominikanek, felicjanek, franciszkanek, klarysek i oblatak Maryi, do 66 (najwięcej) u szarytek i 36 u sakramentek. W tym okresie wystąpił też regres nowych powołań zakonnych żeńskich i męskich, wywołując znaczny spadek globalnej liczby sióstr i braci zakonnych. Autor badań zaznacza, że polityczna i gospodarcza charakterystyka trzeciego podokresu, czyli lat powojennych i początków budowania w kraju ustroju socjalistycznego, także nie sprzyjał religii i Kościołowi, prowadząc do prześladowania duchowieństwa i spadku liczebności

powołań zakonnych i kapłańskich. Ówczesnym władzom państwowym i politycznym zależało na jak największym spadku liczby tych powołań, na osłabieniu zainteresowania stanem duchownym i zakonnym w środowisku młodzieży i w społeczeństwie. Starania te częściowo się powiodły, w wyniku czego faktyczna liczba powołań kapłańskich i zakonnych znacznie zmalała (Baniak, 1997: 97-107; Ryczan, 1986: 158-167; Adamczuk i Zdaniewicz, 1991: 151-152, tabele 5 i 6).

W tabeli 4 ukazują proces realizacji żeńskich powołań zakonnych w latach 1900-1961 w zakonach klauzurowych oraz czynnych habitowych i bezhabitowych. Zgromadzenia bezhabitowe zachowują regułę zakonną według identycznych ślubów (posłuszeństwa, ubóstwa, czystości) jak zgromadzenia habitowe, lecz ich członkinie nie noszą strojów zakonnych (habitów), tylko ubiory świeckie. Zgromadzenia te uczestniczą aktywnie w życiu Kościoła, parafii i społeczności lokalnych, zachowując jednak styl i tryb życia zakonnego. W tabeli tej ukazę wskaźniki członkiń wspólnot zakonnych po ślubach i wskaźniki odejść kandydatek (nowicjuszek) z formacji zakonnej.

Tabela 4. Realizacja żeńskich powołań zakonnych w Polsce w latach 1900-1961

Typ zakonu i zgromadzenia	Nowicjuszki		Pierwsze śluby		Rezygnacja		Członkinie	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Klauzurowe	2340	100,0	1827	78,1	720	30,8	1620	69,2
Habitowe czynne	39738	100,0	32644	82,1	11361	28,6	28377	71,4
Bezhabitowe czynne	3564	100,0	3124	87,7	1207	33,9	2357	66,1
Ogółem	45642	100,0	37595	82,4	13288	29,1	32354	70,9

Źródło: Zdaniewicz, 1986: 181, tabela 1.

Wskaźniki w tabeli 4 ukazują, że pierwszych ślubów zakonnych (profesji) nie złożyło najwięcej nowicjuszek w zakonach klauzurowych – 513, czyli 21,9%. W zgromadzeniach czynnych habitowych do ślubów zakonnych nie przystąpiły 7094 nowicjuszki, czyli 17,9%, a w zgromadzeniach czynnych bezhabitowych – 440 nowicjuszek, czyli 12,3%. W całym badanym okresie ze ślubów zakonnych zrezygnowało we wszystkich trzech typach zgromadzeń 13 288 sióstr, czyli 29,1% ich stanu ogólnego. Jednakże śluby te złożyły dominujące odsetki nowicjuszek – ogółem 82,4%, w tym siostry czynne bezhabitowe – 87,7%, a także siostry czynne habitowe – 82,1%.

Procentowo najwięcej rezygnacji z życia zakonnego miało miejsce w zgromadzeniach sióstr czynnych bezhabitowych – 33,9%, na drugim miejscu jest wskaźnik rezygnacji wśród sióstr klauzurowych – 30,8%, a na trzecim miejscu

Tabela 5. Ruch powołań w żeńskich zgromadzeniach zakonnych w Polsce w latach 1900-1961

Siostry zakonne	Klauzurowe		Czynne habitowe		Czynne bezhabitowe		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Przyjęte do nowicjatu	2340	100,0	39738	100,0	3564	100,0	45642	100,0
Odeszły przed pierwszymi ślubami zakonnymi	513	21,9	7094	17,9	440	12,3	8047	17,6
Złożyły pierwsze śluby zakonne	1827	78,1	32644	82,1	3124	87,7	37595	82,4
Odeszły przed wieczystymi ślubami zakonnymi	164	7,0	3359	8,5	631	27,7	4154	9,1
Złożyły wieczyste śluby zakonne	1663	71,1	29285	73,7	2493	69,9	33441	73,3
Odeszły po wieczystych ślubach zakonnych	43	1,8	908	2,3	136	3,8	1087	2,4
Wszystkie odeszły ze swoich zakonów	720	30,8	11361	28,6	1207	33,9	13288	29,1
Zostały w swoim zakonie	1620	69,2	28377	71,4	2357	66,1	32354	70,9

Źródło: Zdaniewicz, 1986: 181, tabela 1.

jest wskaźnik rezygnacji wśród sióstr czynnych habitowych – 28,6%. Zatem trwale życie zakonne prowadziło w tym czasie 70,9% sióstr zakonnych, w tym 71,4% czynnych habitowych, 69,2% klauzurowych i 66,1% czynnych bezhabitowych. Powstaje pytanie, czy trudne warunki życia w zakonach klauzurowych i odmienne uwarunkowania tego życia w zgromadzeniach czynnych bezhabitowych sprzyjają bardziej odejściom zakonnim z tych wspólnot zakonnych niż warunki życia sióstr czynnych habitowych? Być może liczniejsze odejścia sióstr w tych zakonach zostały wywołane innymi jeszcze czynnikami aniżeli kryteria statutowe tych zakonów. Prawdopodobnie kierownictwa zakonów żeńskich znają powody i motywy odejść swoich członkiń z życia zakonnego. Dotarcie do tych informacji i dokonanie analizy powodów rezygnacji dałoby zupełnie nowe spojrzenie na specyfikę życia zakonnego oraz na główne cechy powołania zakonnego. Wprawdzie liczba zakonnic habitowych, które odeszły z życia zakonnego, jest największa (11 361) w porównaniu z liczbą rezygnacji w dwóch pozostałych typach zakonów (702) i zgromadzeń (1207), to wskaźniki rezygnacji wynikają z globalnej liczby nowicjuszek i z liczby sióstr, które złożyły pierwsze śluby zakonne. Z badań socjologicznych wynika, że o rezygnacji sióstr z życia zakonnego i powrocie

ich do stanu świeckiego decydują przeróżne powody, przyczyny i motywy. Jednak najczęściej odchodzą one ze swoich wspólnot zakonnych „po cichu”, bez specjalnego nagłośnienia społecznego, w obawie przed krytyką zakonną czy z lęku przed negatywną oceną własnej rodziny lub katolikami świeckimi z parafii pochodzenia, którzy nie potrafią zrozumieć tej ich decyzji i stanąć po ich stronie. Ciche odejścia kobiet z zakonów i zgromadzeń zakonnych są przeciwieństwem „głośnych” w większości odejść księży diecezjalnych i zakonnych ze stanu duchownego i ponownych instalacji w życiu świeckim (Abramowicz, 2017; Baniak, 2001; 2017).

Odejścia kobiet z zakonów różnie kształtowały się w badanym okresie, w zależności od typu ślubów zakonnych. Przed pierwszymi ślubami największy odsetek rezygnujących wystąpił w zakonach klauzurowych (21,9%), średni odsetek w zgromadzeniach czynnych habitowych (17,9%), zaś najmniejszy odsetek w zgromadzeniach czynnych bezhabitowych (12,3%). Łącznie odeszło wówczas z wszystkich zakonów przed pierwszymi ślubami zakonnymi 17,6% nowicjuszek. Jeszcze bardziej zróżnicowana była dynamika odejść sióstr przed ślubami wieczystymi (na całe życie): największy ich odsetek był w czynnych zgromadzeniach bezhabitowych (27,7%), średni odsetek w zgromadzeniach czynnych habitowych (8,5%), zaś odsetek najmniejszy w zakonach klauzurowych (7,0%). Po złożonych ślubach zakonnych odeszły z zakonów już najmniejsze odsetki sióstr: łącznie – 2,4%, w tym w zakonach klauzurowych – 1,8%, w zgromadzeniach czynnych habitowych – 2,3% i w zgromadzeniach czynnych bezhabitowych – 3,8%.

Liczebność żeńskich powołań zakonnych inaczej kształtowała się w latach 1945-1960. W badaniach okres ten podzielono na trzy pięcioletnie podokresy, aby dokładniej ustalić tempo regresu powołań zakonnych. W pierwszym podokresie ogółem było 4765 sióstr, w drugim – ich liczba zmniejszyła się do 4064 (do 85,3%), czyli o 701 sióstr (o 14,7 p.p.), w trzecim – nastąpił dalszy regres do 3938 sióstr (tj. do 82,6%), czyli o 827 sióstr (o 17,4 p.p.). Regres ten przebiegał odmiennie w poszczególnych zakonach i zgromadzeniach. W drugim podokresie we wszystkich wspólnotach zakonnych ubyło 90 zakonnice (26,0%), zaś w trzecim – 117 (33,8%). W czynnych zgromadzeniach habitowych spadek liczby sióstr w drugim podokresie wyniósł 518 osób (12,6%) i w trzecim – 627 sióstr (16,4%). W zgromadzeniach czynnych bezhabitowych w drugim podokresie ubyły 93 siostry (29,3%), a w trzecim podokresie – 38 sióstr (12,0%). Natomiast w całym badanym okresie liczba sióstr zakonnych zmniejszyła się o 827 osób, czyli o 17,4 p.p. ich populacji (Zdaniewicz, 1987: 183). W tabeli 6 ukazują globalną liczbę sióstr profesek i braci po ślubach z wszystkich zakonów i zgromadzeń z lat 1955-2017, wykorzystując w tym celu dostępne kościelne statystyki powołań zakonnych. Należy zaznaczyć, że jedynie Kościół sporządza i gromadzi te statystyki, podobnie jak statystyki

powołań kapłańskich – alumnów seminariów duchownych oraz księży diecezjalnych i zakonnych. Ze względu na to, że nie ma ich w innych źródłach, prowadząc badania na ten temat, trzeba korzystać ze statystyk istniejących w źródłach kościelnych.

Analiza wskaźników zamieszczonych w tabeli 6 ukazuje, że liczebność sióstr i braci zakonnych w przyjętym okresie 1955-2017 była bardzo zróżnicowana. Dynamikę tę można najlepiej dostrzec, dzieląc przyjęty okres na krótsze podokresy uwzględniające kolejne lata: 50., 60., 70., 80., 90. XX wieku oraz lata pierwszej i drugiej dekady XXI wieku. Niepełny jest podokres pierwszy, ponieważ brak w nim danych dotyczących powołań z jego pierwszej połowy lat 50. XX wieku oraz danych z trzech lat drugiej dekady obecnego wieku.

Pierwszy podokres stanowi więc druga połowa lat 50. XX wieku, przy końcu którego widzimy wzrost liczby sióstr zakonnych obu typów o 4,9 p.p., w zestawieniu z ich liczbą z 1955 r. (traktowaną jako podstawa ustalenia wskaźników wzrostu lub spadku liczby sióstr w kolejnych podokresach), w tym czynnych o 4,3 p.p. i klauzurowych o 17,4 p.p. Okres ten ze względów politycznych i ideologicznych był trudny dla funkcjonowania Kościoła w Polsce Ludowej – władza socjalistyczna planowała pełną laicyzację i ateizację społeczeństwa, chcąc zupełnie usunąć wiarę i religię z życia codziennego jednostek i grup społecznych. Sytuacja ta dotknęła także duchowieństwo oraz proces rekrutacji i formacji powołań kapłańskich i zakonnych, przyczyniając się do stopniowego spadku ich liczby. Jednak Kościół skutecznie pokonywał ów opór i presję socjalistycznego państwa i władzy, stwarzając powołaniom dogodne warunki do budzenia i rozwoju, zwłaszcza w środowisku rodzinnym, broniąc dostępu wiernych do praktyk religijnych, a dzieciom i młodzieży, spośród której wywodziły się też żeńskie i męskie powołania zakonne, do lekcji religii. W drugim, pełnym podokresie (lata 60. XX wieku) nadal występowała trudna sytuacja polityczna dla Kościoła i dla powołań duchownych, w tym zakonnych. Władze świeckie w różny sposób zniechęcały młodych ludzi do wybierania kariery zakonnej. Jednak wbrew tej akcji utrzymała się tendencja wzrostowa liczby sióstr zakonnych, chociaż była ona już słabsza w porównaniu ze wskaźnikami wzrostu z pierwszego podokresu. Wzrost tej liczby sióstr wynosił wtedy 4,3%, w tym w populacji sióstr czynnych 3,8% i w populacji sióstr klauzurowych 14,6%. W trzecim podokresie (lata 70. XX wieku) następowały nowe sytuacje i zdarzenia społeczno-polityczne w państwie, zaczęła budzić się świadomość wolnościowa społeczeństwa, dążenie do odzyskania suwerenności państwowej i wola poprawy losu ludzi pracy. Władza państwowa i polityczna zaczęła tracić autorytet społeczny. W walkę o prawa ludzi włączył się Kościół i duchowieństwo, otwierając wiernym drogę do odzyskiwania własnych praw i wolności, w tym religijnej. Władza świecka jednak nie była chętna do dialogu z Kościołem

Tabela 6. Siostry i bracia zakonni po ślubach w latach 1955-2017 w Polsce

Okres badany	Zakony i zgromadzenia żeńskie				Siostry zakonne		Zakony męskie	
	czynne razem		klauzurowe		ogółem		bracia po ślubach	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1955	24450	100,0	1141	100,0	25591	100,0	1803	100,0
1956	24919	+1,9	1144	+0,3	26053	+1,8	1843	+2,2
1957	26451	+8,2	1194	+4,8	27645	+8,0	1890	+4,8
1958	25150	+2,9	1246	+9,2	26396	+3,1	1865	+3,4
1959	25502	+4,3	1340	+17,4	26842	+4,9	1830	+1,5
1960	25672	+5,0	1392	+22,0	27064	+5,7	1775	-1,6
1961	26063	+6,6	1229	+7,7	27392	+7,0	1775	-1,6
1962	26230	+7,3	1295	+13,5	27525	+7,5	1794	-0,5
1963	26190	+7,1	1335	+17,0	27525	+7,5	1784	-1,1
1964	26330	+7,7	1227	+7,5	27445	+7,2	1738	-3,6
1965	26252	+7,4	1335	+17,0	27587	+7,8	1723	-4,4
1966	25949	+6,1	1313	+15,0	27262	+6,5	1690	-5,8
1967	25650	+4,9	1281	+12,3	26931	+5,2	1662	-7,8
1968	25754	+5,3	1331	+16,6	27085	+5,8	1636	-9,3
1969	25383	+3,8	1308	+14,6	26691	+4,3	1628	-9,7
1970	25546	+4,5	1321	+15,8	26867	+5,0	1610	-10,7
1971	25546	+3,6	1307	+14,5	26633	+4,0	1559	-13,5
1972	24988	+2,2	1291	+13,1	26280	+2,7	1561	-13,4
1973	24881	+1,8	1288	+12,9	26169	+2,2	1547	-14,2
1974	24632	+0,7	1270	+11,3	25902	+1,2	1527	-15,3
1975	24387	+0,3	1292	+13,2	25679	+0,3	1401	-22,3
1976	24321	-0,5	1256	+10,1	25577	-0,1	1458	-19,1
1977	24257	-0,8	1247	+9,3	25504	-0,4	1413	-21,6
1978	24058	-1,6	1255	+10,0	25313	-1,1	1399	-22,5
1979	23830	-2,5	1246	+9,2	25076	-2,1	1400	-22,4
1980	23686	-3,2	1241	+8,8	24927	-2,4	1425	-21,0
1981	23582	-3,6	1245	+9,1	24827	-3,0	1385	-23,3
1982	23458	-4,0	1265	+10,8	24723	-3,4	1406	-22,0
1983	23674	-3,2	1274	+11,7	24948	-2,5	1427	-20,9
1984	23594	-3,5	1263	+10,7	24857	-2,9	1511	-16,2
1985	23329	-4,6	1309	+14,7	24638	-3,7	1546	-14,3
1986	22865	-6,5	1353	+18,6	24218	-5,4	1549	-14,1
1987	22868	-6,4	1543	+35,2	24411	-4,6	1556	-13,7
1988	22942	-6,2	1417	+24,2	24359	-4,8	1587	-12,0
1989	24043	-1,7	1309	+14,7	25352	-0,9	1565	-13,2
1990	24032	-1,8	1487	+30,0	25519	-0,3	1524	-15,5
1991	24089	-1,5	1374	+20,4	25463	-0,5	1464	-18,8
1992	23166	-5,2	1279	+12,1	24445	-4,5	1419	-21,3

1993	23362	-4,4	1294	+13,4	24656	-3,6	1372	-23,9
1994	23397	-4,3	1316	+14,3	24713	-4,3	1357	-24,7
1995	22664	-7,3	1354	+18,7	24018	-6,2	1320	-26,7
1996	23374	-4,4	1372	+20,2	24746	-3,3	1323	-26,6
1997	22886	-6,4	1364	+19,5	14250	-5,2	1409	-21,8
1998	22822	-6,7	1345	+17,9	24167	-5,6	1445	-28,2
1999	22886	-6,4	1372	+20,2	24258	-5,2	1394	-22,6
2000	21926	-10,3	1314	+15,2	23240	-9,2	1393	-22,7
2001	21581	-11,7	1306	+14,5	22887	-10,4	1363	-24,4
2002	21661	-11,4	1331	+16,6	22992	-10,2	1374	-23,8
2003	21269	-13,0	1328	+16,4	22597	-11,7	1325	-26,5
2004	20945	-14,3	1310	+14,8	22255	-13,0	1262	-36,0
2005	20686	-15,4	1323	+15,9	22009	-14,0	1335	-25,9
2006	20301	-17,0	1351	+18,4	21652	-15,4	1303	-27,7
2007	19855	-18,8	1364	+19,5	21219	-17,1	1259	-30,7
2008	19513	-20,2	1383	+21,2	20896	-18,3	1236	-31,4
2009	19150	-21,7	1376	+20,6	20526	-19,8	1287	-28,6
2010	18840	-22,9	1368	+19,9	20208	-21,0	1166	-35,3
2011	18664	-23,7	1204	+5,5	19868	-22,4	1156	-35,9
2012	18323	-25,0	1215	+6,5	19538	-23,6	1142	-36,7
2013	18018	-26,3	1228	+7,6	19246	-24,8	1153	-36,0
2014	17686	-27,7	1239	+8,6	18925	-26,0	1145	-36,5
2015	17330	-29,1	1217	+6,7	18547	-27,5	1176	-34,8
2016	17008	-30,4	1189	+4,2	18197	-28,9	1181	-34,5
2017	16684	-31,8	1174	+2,9	17858	-30,2	1172	-35,0
1955-2017	-16684	-31,8	+1174	+2,9	-7733	-30,2	-631	-35,0

Źródło: Zdaniewicz, 1982: 74-75; Adamczuk i Zdaniewicz (red.), (1991): 154; Adamczuk, Zdaniewicz i Zaręba, 2006: 56, tabela 9, s. 57, tabela 10; Ośrodek Statystyki Kościoła w Watykanie: 2005-2010; Zdaniewicz i Sadłoń (red.) (2011); Statystyki Powołań Przełożonych Zakonów Męskich i Żeńskich w Polsce w latach 2000-2017.

Obliczenia statystyczne autora opracowania

i ze społeczeństwem odmawiającym jej posłuszeństwa. Sytuacja ta nie była korzystna dla powołań zakonnych i kapłańskich, a w jej efekcie liczebność sióstr była już bardziej zmienna. W latach 1970-1974 miała ona tendencję pozytywną, aczkolwiek stopniowo malejącą, natomiast w kolejnych latach (1975-1979) widać już stopniowy spadek liczby sióstr czynnych o 2,5 p.p., zaś globalna liczba tych sióstr wzrastała nierównomiernie, np. w 1970 r. o 15,8 p.p. a w 1979 r. już tylko 9,2 p.p. W tym podokresie wystąpił wzrost liczby sióstr klauzurowych o 10 p.p. W czwartym podokresie (lata 80. XX wieku), w wy-

niku kolejnych zmian społeczno-politycznych i ekonomicznych w państwie, a także w mentalności społecznej, w tym dotyczącej poziomu życia religijnego i pozycji Kościoła, nastąpił dalszy, stopniowy spadek liczby powołań sióstr czynnych, aczkolwiek był on już znacznie zróżnicowany, wynosząc pod koniec tego podokresu 1,7 p.p. Tendencję spadkową widać też w globalnej liczbie wszystkich sióstr zakonnych w tym podokresie – w 1989 r. było już mniej o 0,9 p.p. Z kolei w populacji sióstr klauzurowych wystąpił wówczas wzrost ich liczby, przy czym największy był w 1987 r. – o 35,2 p.p. W piątym podokresie (lata 90. XX wieku), mimo sprzyjających warunków politycznych w państwie i zdecydowanie lepszej sytuacji Kościoła, nadal utrzymywała się spadkowa tendencja w liczebności sióstr czynnych (o 6,4 p.p.), natomiast liczba sióstr klauzurowych wzrosła wtedy o 20,2 p.p. Jednak globalna liczba wszystkich sióstr zmniejszyła się w tym podokresie o 5,2 p.p. W szóstym podokresie (pierwszej dekadzie XXI wieku) w populacji sióstr czynnych wystąpił największy regres, sięgający w 2010 r. 17,5 p.p. w zestawieniu z ich liczbą z 1955 r. W populacji sióstr klauzurowych w latach 2000-2003 widać dalszy znaczący wzrost ich liczby, sięgający 23,0 p.p., jednak w kolejnych latach tego podokresu powoli on malał, by w 2010 r. osiągnąć zaledwie 19,9% (spadek o 12,7 p.p. w porównaniu z liczbą z 2000 r.). W drugiej dekadzie obecnego wieku zwiększył się znacznie regres liczby sióstr czynnych, sięgając niemal jednej trzeciej ich populacji w 2017 r. Podobny spadek widać także w populacji braci zakonnych. Jedynie niewielki wzrost odsetka powołań był widoczny w populacji sióstr klauzurowych (o niespełna 35 w porównaniu z ich wskaźnikiem z lat 50. ubiegłego wieku). Wzrost liczby tych powołań kobiecych był widoczny w całym okresie 62 lat, zaś ciągły spadek powołań wystąpił wówczas w populacji braci zakonnych, sięgający przy końcu tego okresu jednej trzeciej.

W całym badanym okresie 62 lat łączna liczba sióstr zakonnych zmniejszyła się o 4055 (o 15,8 p.p.), w tym sióstr czynnych o 4282 (o 17,5 p.p.). Natomiast liczba sióstr klauzurowych wzrosła o 227 (o 19,9 p.p.). Należy zaznaczyć, że każdy z tych podokresów odznaczał się odmiennymi cechami, był uwarunkowany różnymi czynnikami, w tym politycznymi, społecznymi, gospodarczymi, kulturowymi, które miały bezpośredni wpływ na sprawy Kościoła w Polsce, na religijność i moralność katolików, nie pomijając również środowisk zakonnych. Liczebność powołań zakonnych, zwłaszcza ich nabór i formacja, jest w pewnym sensie odzwierciedleniem specyfiki każdego z tych podokresów, a także całego okresu – jest ona wtedy zmienna, często płynna i mało stabilna, z tendencją systematycznie malejącą.

Nieco inaczej kształtowała się w tym okresie liczebność braci zakonnych. Tendencję progresywną widać wyłącznie w pierwszym podokresie, aczkolwiek dość zróżnicowaną, osiągającą w 1959 r. zaledwie 1,5 p.p. w porównaniu z ich liczbą z 1955 r. W kolejnych podokresach w liczebności braci zakonnych

można zauważyć wyraźny regres. W latach 60. osiągnął on 9,7%, a w latach 70. aż 22,4% (czyli wzrósł o 13 p.p.); natomiast w latach 80. był on zmienny, a w 1989 r. osiągnął 13,2% (spadek o 9 p.p.). Z kolei w latach 90. regres liczby braci wzrastał systematycznie, a 1999 r. osiągnął 28,2% (wzrost o 15 p.p.). W obecnym wieku spadek liczby braci zakonnych jest największy, w porównaniu z ich liczbą w poprzednich podokresach, zwłaszcza z pierwszym, osiągając w 2010 r. aż 35,3% w porównaniu z liczbą braci w 1955 r. Łącznie w badanym okresie 62 lat liczba braci zakonnych zmniejszyła się o 631, czyli o 35 p.p.

Wspomniane wyżej cechy i uwarunkowania kolejnych podokresów, jak i całego okresu, w odniesieniu do liczebności sióstr zakonnych, mają też pełne zastosowanie do dynamiki liczebności braci zakonnych – wpływały one na jej fluktuację, zmienność bądź stabilność. Sytuację tę ukazuje tabela 7, uwzględniająca wskaźniki globalne powołań zakonnych z kolejnych podokresów.

Jeśli liczbę sióstr i braci zakonnych, ujętą w tabeli 7, z roku rozpoczynającego dany okres przyjmiemy jako podstawę ustalenia jej dynamiki w czasie jego trwania, zauważymy, że dynamika ta była bardzo zróżnicowana, ukazując albo regres albo progres tej liczby obu typów powołań zakonnych.

W latach 50. XX wieku wystąpił wzrost zarówno liczby sióstr zakonnych obu formacji, aczkolwiek kilkakrotnie większy (o 13,1 p.p.) w populacji sióstr kontemplacyjnych, jak i wzrost liczby braci zakonnych (o 1,5 p.p.). W latach 60. XX wieku wystąpił spadek liczby powołań zakonnych w obu formacjach sióstr, chociaż był on większy wśród sióstr klauzurowych (o 4,9 p.p.), zmalała także liczba braci zakonnych (o 8,3 p.p.). Analogiczną sytuację liczebności sióstr i braci zakonnych można zauważyć w latach 70. XX wieku, aczkolwiek regres ten był już znacznie większy – wśród sióstr wyniósł on ogółem 6,7 p.p., a wśród braci zakonnych – 13 p.p.. Z kolei w latach 80. XX wieku nastąpił ponowny wzrost liczby powołań w obu typach zakonów – w populacji sióstr – o 1,7 p.p. (w tym większy u sióstr klauzurowych – 5,5 p.p.), a w populacji braci zakonnych – 9,8%. Lata 90. XX wieku przyniosły spadek zarówno liczby sióstr zakonnych – ogółem o 4,9%, w tym o 7,7 p.p. sióstr klauzurowych i o 4,8% sióstr czynnych, jak i spadek liczby braci zakonnych aż o 15 p.p. Regres liczby obu formacji zakonnych pogłębił się znacznie w pierwszej dekadzie obecnego wieku – w populacji sióstr zakonnych wyniósł on łącznie 13,1 p.p., w tym wśród sióstr czynnych 13,3 p.p. i wśród sióstr klauzurowych 9,6 p.p., natomiast w populacji braci zakonnych wyniósł on 18,4 p.p.

Z danych tych wynika, że w przyjętym okresie najmniejszą popularnością cieszyła się w Polsce rola brata zakonnego wśród młodych i starszych mężczyzn. Stąd tak niewielkie, w porównaniu z liczbą sióstr zakonnych, były liczby braci zakonnych w kolejnych podokresach, a także w całym okresie. W 2009 r. było w Polsce łącznie 1287 braci zakonnych, w tym najwięcej w diecezjach: krakowskiej (210), warszawskiej (179), poznańskiej (80), częstochowskiej (68), zaś najmniej w diecezji ełckiej i zamojsko-lubaczowskiej – po jednym

Tabela 7. Dynamika liczebności siostr i braci zakonnych w Polsce w latach 1955-2017 według przyjętych podokresów

Okres badany	Siostry zakonne – po złożonych ślubach						Bracia zakonnicy po złożonych ślubach	
	czynne łącznie		klauzurowe		ogółem		liczba	%
	liczba	%	liczba	%	liczba	%		
1955-1959	+ 1052	+4,3	+199	+17,4	+1251	+4,9	+27	+1,5
1960-1969	-289	-1,1	-84	-6,0	-373	-1,4	-147	-8,3
1970-1979	-1716	-6,7	-75	-5,7	-1791	-6,7	-210	-13,0
1980-1989	+357	+1,5	+68	+5,5	+425	+1,7	+140	+9,8
1990-1999	-1146	-4,8	-115	-7,7	-1261	-4,9	-230	-15,1
2000-2010	-3093	-13,3	-146	-9,6	-3239	-13,1	-257	-18,4
2011-2017	-1980	-10,6	+30	+2,5	-2010	-10,1	+16	+1,4
1955-2017	-16684	-31,8	+1174	+2,9	-7733	-30,2	-631	-35,0

Źródło: Zdaniewicz, 1982; Zdaniewicz i Sadłoń (red.) (2011); Materiały statystyczne Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego.

Obliczenia statystyczne autora opracowania.

bracie. Największą liczbę braci posiadały zakony: franciszkanie konwentualni (228), franciszkanie czarni (151), kapucyni (76), bonifratrzy (75), bracia serca Jezusowego (52), jezuici (51), pallotyni (50), bracia szkolni (61), paulini (48). W pozostałych zakonach i zgromadzeniach męskich były już mniejsze liczby braci – od jednego (bazylianie) do 40 (albertyni). Bardzo zróżnicowana była struktura wieku braci zakonnych – do 30. roku życia (7,3%), od 31. do 40. roku życia (22,8%), od 41. do 50. roku życia (31,4%), od 51. do 60. roku życia (15,4%), powyżej 60. roku życia było 23,0% braci. Najliczniejszą więc grupę wiekową stanowią bracia liczący od 31 do 50 lat życia (54,2%), zaś na drugim miejscu są bracia liczący od 51 do 60 lat życia (38,4%). Młodzi wiekiem bracia zakonnicy, czyli mający mniej niż 30 lat, są zdecydowaną mniejszością w zakonach polskich, stanowią bowiem zaledwie 7,3% całej ich populacji (Zdaniewicz i Sadłoń, 2011: 15-17).

Ważną poznawczo jest też kwestia dyslokacji siostr i braci zakonnych w poszczególnych diecezjach Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, w obecnym jego podziale diecezjalnym, w przyjętym tu okresie 2005-2017. Dane dotyczące tej dyslokacji powołań zakonnych w diecezjach są dostępne w statystykach kościelnych. Sytuację tę ukazuje tabela 8.

Wskaźniki zamieszczone w tabeli 8 informują, że liczebność siostr i braci zakonnych w poszczególnych diecezjach Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce była w tym okresie dość zróżnicowana, a zróżnicowanie to występowało też w kolejnych latach tworzących ten okres. Liczba siostr w każdej diecezji jest zdecydowanie większa od liczby braci zakonnych. W kilku diecezjach liczba siostr zakonnych przekraczała 2000, co dotyczy diecezji krakowskiej –

w 2005 r. było ich tu 2807, a w 2010 r. – 2700 (spadek o 4,8 p.p.) i w diecezji warszawskiej – 2.235 (spadek o 18,7 p.p.). W kilku diecezjach liczba sióstr zakonnych przekroczyła 1000 osób, a mianowicie w diecezji warszawsko-praskiej w 2005 r. było ich 1412, a w 2017 r. – 1356 (spadek o 3,2%); w poznańskiej – 1302 wobec 920 w 2017 r. (spadek o 29,3 p.p.); przemyskiej – 1100 wobec 1057 (spadek o 0,3%); tarnowskiej – 1070 wobec 950 (regres o 11,2 p.p.). Liczbę sióstr zbliżoną do tysiąca osób osiągnęły następujące diecezje: wrocławska w 2005 r. (953) i w 2017 r. (832), częstochowska (869), katowicka (843), opolska (834).

Biorąc pod uwagę cały badany okres, zauważamy, że tylko w kilku diecezjach wystąpił wzrost liczby sióstr o znikome odsetki: w katowickiej o 6,5 p.p., w koszalińsko-kołobrzeskiej o 2,7 p.p., w ełckiej o 2,3 p.p., w kaliskiej o 1,0 p.p., w tarnowskiej o 0,9 p.p., we wrocławskiej o 0,8 p.p. W większości diecezji wystąpił w tym okresie spadek liczby sióstr, lecz największy był on w diecezji pelplińskiej – o 33,3 p.p. oraz w poznańskiej – o 29,3 p.p., kieleckiej – o 23,8 p.p., opolskiej – o 23,5 p.p., warszawskiej – o 16,3 p.p., gdańskiej o 26,3% i gliwickiej – o 25,0 p.p.

Z kolei największa liczba braci zakonnych pracowała w następujących diecezjach: w poznańskiej (235 w 2005 r. i 82 w 2017 r.); w warszawskiej (211 i 146); w krakowskiej (172 i 90); we wrocławskiej (71 i 37). W pozostałych diecezjach liczby braci zakonnych były już mniejsze – od 1 (zamojsko-lubaczowska) do 60 (częstochowska). Siostry i bracia zakonnicy odgrywają bardzo ważną rolę w diecezjach, świadcząc dla nich różnego rodzaju prace i posługi religijne – w urzędach kurialnych, w parafiach, w katechezie szkolnej, stąd władze kościelne zabiegają o ich obecność na terytorium własnej diecezji. Biorąc pod uwagę brzegowe wskaźniki obu typów powołań zakonnych, można zauważyć, że w badanym okresie 2005-2017 wystąpił znaczny regres ich liczby: w środowisku sióstr zakonnych sięgnął on 13,8% (mniej o 3196 sióstr w 2017 r.) i w środowisku braci zakonnych – 34,4% (mniej o 473 braci w 2017 r.).

W 2016 r. w 2218 domach i wspólnotach klasztornych przebywało 18 197 sióstr. Dyslokacja 104 zgromadzeniach zakonnych była wtedy bardzo zróżnicowana, wskazując na zakres zainteresowania nimi wśród kobiet, które wstępowały właśnie do ich wspólnot. Zgromadzenia o dłuższej tradycji, odległej w czasie własnej historii, cieszą się większym zainteresowaniem kobiet niż zgromadzenia funkcjonujące w Polsce przez krótszy okres. O zainteresowaniu poszczególnymi zgromadzeniami żeńskimi decydują jeszcze inne czynniki, np. charyzmat i podstawowy cel oraz zasady służące funkcjonowaniu zakonu w Kościele i w społeczeństwie. Większym zainteresowaniem cieszą się zgromadzenia czynne w strukturach kościelnych i społecznych niż zakony kontemplacyjne odznaczające się odmiennym stylem i trybem codziennego życia zakonnicy (Dąbrowska, 1998).

Tabela 8. Dyslokacja sióstr i braci zakonnych w diecezjach Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w latach 2005-2017

Diecezja	Rok 2005		Rok 2010		Rok 2012		Rok 2015		Rok 2017	
	siostry	bracia	siostry	bracia	siostry	bracia	siostry	bracia	siostry	bracia
Białostocka	198	3	176	3	176	3	168	6	167	7
Bielsko- -Żywiecka	523	23	488	25	488	25	450	15	460	27
Bydgoska	157	6	155	4	155	11	131	9	131	9
Częstochowska	869	59	862	60	862	61	848	56	846	52
Drohiczyńska	122	5	119	5	116	3	115	2	109	2
Elbląska	125	5	115	5	96	5	95	5	92	9
Elcka	131	–	130	1	119	2	110	3	113	2
Gdańska	613	38	512	36	448	35	440	35	452	44
Gliwicka	240	21	210	18	208	20	186	22	180	22
Gnieźnieńska	262	18	262	18	223	18	192	9	192	8
Kaliska	515	13	517	13	517	13	445	6	427	3
Katowicka	843	23	813	22	889	23	880	43	870	43
Kielecka	411	28	358	23	352	19	326	20	313	16
Koszalińska	255	7	265	7	246	7	239	5	239	5
Krakowska	2807	172	2700	191	2660	194	2550	216	2441	90
Legnicka	208	12	203	9	188	8	198	6	188	2
Lubelska	634	38	653	38	614	38	598	34	576	37
Łódzka	586	32	515	35	519	32	492	24	493	24
Łomżyńska	166	9	148	8	138	8	134	8	128	8
Łowicka	485	15	471	15	402	12	407	11	366	4
Opolska	834	41	717	40	681	40	671	34	638	34
Pelplińska	276	3	204	3	203	4	178	4	184	4
Płocka	246	35	226	32	205	44	210	12	208	10
Poznańska	1302	235	1243	235	1015	212	994	77	920	82
Przemyska	1100	48	1097	49	1097	48	1057	38	1057	36
Radomska	410	20	373	20	373	14	336	11	337	11
Rzeszowska	334	16	275	16	320	18	348	8	348	8
Sandomierska	416	12	406	11	368	12	364	12	376	17
Siedlecka	321	19	300	19	303	19	306	20	309	21
Sosnowiecka	143	5	134	6	123	7	122	6	122	6
Szczecińska	181	8	173	7	155	6	143	4	163	5
Świdnicka	475	11	422	8	430	16	389	15	405	15
Tarnowska	1070	14	1047	13	980	10	960	11	950	11
Toruńska	300	8	251	7	275	6	261	7	248	7
Warmińska	262	21	278	20	346	20	244	6	244	6
Warszawska	2235	211	2032	203	2034	207	1986	70	1871	146
Warszawa Praga	1412	20	1363	18	1363	15	1363	10	1356	10
Włocławska	399	71	383	83	382	41	338	23	323	37
Wrocławska	935	39	834	37	824	33	832	20	826	38
Zamojska	147	2	141	1	147	1	146	2	146	1

Zielonogórska	233	9	192	9	191	9	193	8	189	7
Ogółem	23199	1375	21763	1393	21231	1339	20445	913	20003	902

Źródło: Ośrodek Statystyki Kościelnej w Watykanie: 2005-2017; ASE in Polonia: 2014,2015; 2017.

Obliczenia statystyczne autora opracowania.

Efektom popularności i zainteresowania są liczby sióstr żyjących w określonym zakonie, zajmując odpowiednią lokatę w ogólnej liczbie zgromadzeń, które funkcjonowały w Polsce w 2016 r. Największą liczbę sióstr, przekraczającą 800 osób, widzimy w dwóch zgromadzeniach: słuźebniczek starowiejskich (888) i elżbietanek (858). Ponad 700 sióstr żyło wówczas w dwóch zgromadzeniach: szarytek (762) i nazaretanek (705). W zgromadzeniu felicjanek i rodziny Maryi przebywało ponad 600 sióstr, a ponad 500 sióstr miały słuźki Najświętszej Marii Panny i słuźebniczki śląskie oraz serafitki. W zgromadzeniu albertynek, słuźebniczek dębickich i urszulanek SJK przebywało ponad 400 sióstr.

Z kolei ponad 300 sióstr żyło w pięciu zgromadzeniach: sercanek, karmelitanek Dzieciątka Jezus, karmelitanek misjonarek, Matki Bożej miłosierdzia i józefitek. Łącznie w tych 17 zgromadzeniach przebywała największa liczba sióstr – 9351, stanowiąc 51,4% całej ich zbiorowości w tym roku. Następną, też liczną grupę tworzą zgromadzenia, w których żyło wtedy od 200 do 294 sióstr. Łącznie w tych zgromadzeniach było 2625 sióstr, czyli 14,4% całej zbiorowości. Liczną grupę tworzą zgromadzenia, w których żyło w tym roku od 101 do 190 sióstr. Ogółem było w nich 4319 sióstr, czyli 23,7%. Jeśli uwzględnimy zgromadzenia, w których w tym roku przebywało od 100 do ponad 800 zakonnic, otrzymamy łączny ich wskaźnik 16 295 sióstr, dający aż 89,5% całej zbiorowości.

W pozostałych zgromadzeniach przebywały znacznie mniejsze liczby sióstr: w jednej kategorii było od 20 do 94, czyli łącznie 1686, stanowiąc 9,3% całości. Kończącą część zgromadzeń tworzą te wspólnoty zakonne, w których przebywało od czterech do dziewiętnastu sióstr, czyli łącznie 135, stanowiąc 1,2% całej zbiorowości. Takie zgromadzenia, jak córki świętego Pawła, misjonarki królowej Afryki i świętego Józefa z Cluny miały zaledwie po cztery siostry; z kolei sześć sióstr miały karmelitanki misjonarki, a siedem klaretynki misjonarki i dziewięć sióstr słuźebnic najświętszego Serca Jezusa. Wszystkie siostry mieszkały w różnej liczbie własnych domów czy wspólnot zakonnych – od 1 (trzy zgromadzenia) do 168 (słuźebniczki starowiejskie) czy 127 (elżbietanki), 83 (słuźki Najświętszej Marii Panny), 81 (szarytki), 80 (słuźebniczki śląskie), 76 (felicjanki).

Warto jeszcze zwrócić uwagę w tej analizie na liczebność sióstr zakonnych na świecie i w Europie, by móc odnieść je do ich liczebności w Polsce. Statystyki

kościelne wskazują na dość znaczący spadek liczby siostr zakonnych na świecie i w Europie w latach 2001-2015. W Europie spadek ten wyniósł niespełna 100 tys. (o ponad 30 p.p.). Analogiczna sytuacja miała miejsce w tym okresie w populacji braci zakonnych – w Europie wyniósł o 25 p.p. Niewielki wzrost liczby braci zaznaczył się w Azji (15 p.p.). W 2015 r. największe liczby osób zakonnych odnotowano w takich krajach europejskich, jak Włochy: kobiety – 36 495 i mężczyźni – 29 832; Hiszpania (35 278 i 10 895); Francja (25 834 i 6262); Niemcy (19 278 i 4697); Polska (19 200 i 12 504); Irlandia (6346 i 2488); Belgia (6455 i 1850); Portugalia (5187 i 1436); Anglia (4248 i 1434); Austria (4119 i 1950); Szwajcaria (3523 i 1099); Holandia (3990 i 1840); Chorwacja (2912 i 1037); Czechy (1415 i 697); Węgry (1059 i 638); Rumunia (1000 i 348); Malta (860 i 382); natomiast najmniej było w Bułgarii (69 i 37); Grecji (68 i 52); Rosji (350 i 150); Szkocji (310 i 86) (źródło: [1]).

Dyslokacja braci w poszczególnych zgromadzeniach i zakonach jest bardzo zróżnicowana, zarówno w całym okresie, jak i w kolejnych latach. Jedynie w kilku zgromadzeniach przebywało wówczas od 50 do 170 braci, a mianowicie są to: franciszkanie OFM (170), kapucyni (137), franciszkanie Conv. (97), paulini (72), bonifratrzy (70), bracia Serca Jezusa (63), oblaci Maryi Niepokalanej (48), salwatorianie (46), pallotyni (40). W tych zgromadzeniach i zakonach łącznie przebywało 51,4% braci. W 11 zgromadzeniach było poniżej 10 braci, stanowiąc 4,7% globalnej ich liczby. Największą liczbę braci mieli w każdym roku i w całym okresie franciszkanie łącznie ujęci – 29,5%. Zmianie ulegała liczba braci w kolejnym roku badanego okresu, powodując spadek liczby poczynając od 2010 r. W kilkunastu zgromadzeniach nie było w ogóle zgłoszeń nowych powołań brackich w kilku następujących po sobie latach. W całym ośmioletnim okresie we wszystkich zgromadzeniach i zakonach przebywało i wykonywało różne prace niezbędne do funkcjonowania swoich wspólnot 1380 braci. Jeśli liczbę braci z 2010 r. uznamy za podstawę zmiany tej liczby w kolejnych latach (jako 100%), wówczas dostrzeżemy systematyczny regres tych powołań. Regres ten kształtował się następująco: w 2011 r. o 51,7 p.p., w 2012 r. o 42,6%, w 2013 r. o 34,0 p.p., w 2014 r. o 40,2 p.p., w 2015 r. o 38,0 p.p., w 2016 r. o 30,6 p.p., w 2017 r. o 31,9 p.p. W liczbach regres ten między 2010 i 2017 r. jest bardzo duży i wynosi 254 braci mniej. W kolejnych latach zmniejszała się liczba braci niemal we wszystkich zgromadzeniach i zakonach, wskazując na niski prestiż tego statusu i formy życia zakonnego w środowisku młodych i starszych mężczyzn. Warto zaznaczyć, że pod względem wieku w 2010 i 2017 r. dominowali bracia liczący od 41 do 50 lat (30,5% i 28,6%) nad liczącymi od 51 do 60 lat (24,8% i 27,7%), nad liczącymi od 31 do 40 lat (17,4% i 22,2%), nad liczącymi od 51 do 60% (30,5% i 29,6%), nad liczącymi powyżej 60 lat (12,5% i 15,3) oraz liczących do 30 lat (6,8% i 5,2%). Wprawdzie najliczniejszą grupą są bracia od 40 do 50 lat (47,9% i 51,8%), to z drugiej strony w całym okresie zmniejszał się odsetek młodych braci i w

średnim wieku, liczący 35-40 lat. Obecny kryzys powołań duchownych w Polsce objął nie tylko alumnów diecezjalnych i zakonnych, lecz w szczególności kandydatów obojga płci do życia zakonnego. Z relacji władz kościelnych i zakonnych wynika, że kryzys ten będzie się nasilał niemal w każdym seminarium i zgromadzeniu zakonnym (Baniak, 2012; Szafraniec, 1980).

Dynamika realizacji powołań zakonnych sióstr i braci w latach 1900-2017

W zakończeniu analizy losów powołań zakonnych kobiet i mężczyzn w Polsce w przyjętym okresie 1900-2017 zwróćmy jeszcze uwagę na stopniowość realizacji ich powołania we wspólnotach zakonnych. Zagadnienie to ukażemy w oparciu o dostępne statystyki kościelne za lata 2000-2017, ujmując ich wskaźniki w tabelach zbiorczych. Ważna jest też kwestia rezygnacji sióstr i braci z życia zakonnego i powrotu ich do życia świeckiego. Etapowość rozwoju i utrwalania własnego powołania zakonnego według zasad przyjętych w danym zakonie i zgromadzeniu zakonnym ukazuje, że niektóre osoby zrezygnowały z kontynuowania formacji zakonnej, przerywając ją na określonym etapie, zaś inne podjęły decyzję o wystąpieniu z zakonu bez względu na typ złożonego wcześniej ślubu i czas pobytu we wspólnotie zakonnej. Systematyczny spadek liczby zakonnych powołań kobiecych i męskich, obejmujący coraz mniejszą liczbę zgłoszeń kandydatek i kandydatów do różnych zakonów i zgromadzeń zakonnych oraz powiększającą się liczbę sióstr i braci występujących z własnych wspólnot zakonnych, niepokoi władze kościelne i zakonne, gdyż zjawisko to zagraża dalszemu istnieniu i funkcjonowaniu tych wspólnot w Polsce.

Analizując wskaźniki realizacji powołania zakonnego sióstr w latach 2000-2016 zamieszczone w tabeli 9, można sformułować następujące wnioski: 1) na wszystkich etapach procesu realizacji powołania zakonnego daje się zauważyć stopniowy regres liczby zakonnic; 2) systematycznie zmniejsza się liczba sióstr, które składają pierwsze śluby zakonne, a regres ten zwiększa się istotnie w populacji sióstr decydujących się na złożenie ślubów wieczystych; 3) znaczny odsetek sióstr umierał w tym okresie, mimo iż wskaźnik ich umieralności malał z roku na rok, odgrywając ważną rolę w utrzymaniu globalnej liczby zakonnic, w zestawieniu z malejącym permanentnie spadkiem liczby nowo rekrutowanych kobiet do zakonów i zgromadzeń zakonnych.

W nowicjacie własną formację zakonną podjęło łącznie w tym okresie 4778 postulantek, a na tę globalną ich liczbę składają się liczby sióstr rozpoczynających formację w każdym kolejnym roku. Pierwsze śluby zakonne złożyło 4630 nowicjuszek, czyli mniej o 3,1 p.p., natomiast 148 nie podjęło tej decyzji. Pewną wątpliwość może wzbudzać większa liczba sióstr, które złożyły wie-

Tabela 9. Proces realizacji powołania zakonnego siostr w Polsce w latach 2000-2016 w świetle istniejących statystyk kościelnych

Badany okres Kolejny rok	Siostry nowicjuszek	Pierwsze śluby siostr	Śluby wieczyste siostr	Siostry zmarłe	Liczba domów zakonnych
2000	541 = 100%	481 = 100%	381 = 100%	428 = 100%	2555
2001	477 = -13,4	454 = -5,6	349 = -8,4	389 = -9,1	2536
2002	510 = -5,7	462 = -3,9	319 = -16,3	358 = -16,4	2588
2003	426 = -21,3	403 = -16,2	340 = -10,8	399 = -6,8	2591
2004	358 = -33,8	386 = -19,8	352 = -7,6	355 = -17,0	2566
2005	306 = -43,4	347 = -27,9	341 = -10,5	344 = -19,6	2491
2006	370 = -31,6	281 = -41,9	342 = -10,2	336 = -21,5	2479
2007	243 = -55,1	262 = -45,5	328 = -13,9	373 = -12,9	2450
2008	257 = -52,5	302 = -37,2	296 = -22,3	326 = -23,8	2422
2009	243 = -55,1	246 = -48,8	283 = -25,7	367 = -14,3	2368
2010	207 = -61,7	207 = -57,0	265 = -30,4	369 = -13,8	2397
2011	157 = -71,0	160 = -66,7	210 = -44,9	334 = -22,0	2358
2012	157 = -71,0	163 = -66,1	204 = -46,5	317 = -25,9	2315
2013	145 = -73,2	134 = -72,1	185 = -51,4	333 = -22,2	2289
2014	174 = -67,8	128 = -73,4	163 = -57,2	337 = -21,3	2268
2015	146 = -73,0	119 = -75,3	150 = -60,6	393 = -8,2	2233
2016	121 = -77,6	145 = -69,8	134 = -64,8	319 = -25,5	2218
2000-2016	4778 = 23,7	4630 = 23,0	4642 = 23,1	6077 = 30,2	20127=100,0

Źródło: <http://www.zakony-zenskie.pl/statystyka/#1504092070062-a3b23978-2326> [18.07.2018].

Obliczenia statystyczne autora opracowania.

czyste śluby zakonne, gdyż liczba ich jest większa o 12 od liczby nowicjuszek składających pierwsze śluby czasowe. Być może śluby wieczyste złożyły wówczas siostry, które decyzję złożenia tych ślubów wcześniej odkładały w czasie. Sytuację taką widzimy kilkakrotnie w całym okresie: w roku 2006 (o 61 osób), w 2007 (o 66), w 2009 (o 87), w 2010 (o 58), w 2011 (o 50), w 2012 (o 41), w 2013 (o 51), w 2014 (o 35), w 2015 (o 31). W pozostałych latach dominowały te, które już złożyły pierwsze śluby zakonne, nad siostrami, które zastanawiały się nad złożeniem tych ślubów.

Liczba postulantek rozpoczynających własną formację zakonną malała systematycznie w kolejnych latach tworzących badany okres: od 5,7% w 2002 r. do 43,4 w 2005 r. W latach 2007-2009 wskaźnik regresu rozpoczynających nowicjat postulantek przekroczył połowę rozpoczynających go w 2000 r. Liczba kandydatek rozpoczynających nowicjat zmniejszyła się

radykałnie w latach 2011-2017, przekraczając 70% liczby wyjściowej z 2000 r. Jeśli w 2000 r. nowicjat rozpoczęło 541 postulantek, to w 2017 r. uczyniło to zaledwie 121, w 2013 r. – 145, w 2011 r. – 157 i w 2014 r. – 174. Regres ten został wywołany systematycznie malejącą liczbą młodych kobiet wstępujących do zakonów i słabnącym zainteresowaniem życiem zakonnym w środowisku młodzieży żeńskiej w tamtym okresie.

Pierwsze własne śluby zakonne złożyło w 2000 r. 88,9% nowicjuszek, a pozostałe 11,1% nie podjęło tej decyzji. W całym badanym okresie był to największy odsetek sióstr nowicjuszek, które w ten sposób ściślej związały się osobiście ze wspólnotą zakonną i w znaczącym stopniu zweryfikowały swoje powołanie zakonne. Spoglądając na wskaźniki zamieszczone w tabeli 9, można dostrzec, że w kolejnych latach tego okresu liczby nowicjuszek składających pierwsze śluby zakonne były już mniejsze i kształtowały się nieregularnie, nigdy nie przekroczyły wskaźnika ślubów z 2000 r. Najmniejsze odsetki nowicjuszek składały śluby w drugiej dekadzie badanego okresu, czyli w 2015 r. – 119 osób, w 2014 r. – 128 osób, w 2013 r. – 134 osoby, co w zestawieniu z wskaźnikiem składających śluby w 2000 r. (481 osób) oznacza, że w tamtych latach do pierwszych ślubów przystąpiło o ponad 70 p.p. mniej nowicjuszek, a w latach 2011-2012 mniej o ponad 60 p.p. w zestawieniu ze wskaźnikiem ślubów z 2000 r. Natomiast w latach 2001-2005 spadek liczby nowicjuszek składających pierwsze śluby zakonne był najmniejszy i lokował się w granicach od 3,9 p.p. (w 2002 r.) do 27,9 p.p. (w 2005 r.).

Ścisły związek z pierwszymi ślubami zakonnymi sióstr mają śluby wieczyste, które wiążą zakonnice w trwały i zobowiązujący sposób ze wspólnotą zakonną i oznaczają, że traktuje ona swoje powołanie zakonne jako jedynie słuszną i trafną drogę własnego życia w połączeniu z wyłączną służbą Bogu i ludziom w Kościele. Tę odpowiedzialną decyzję podejmują już o wiele mniejsze odsetki sióstr nowicjuszek oraz tych, które są związane z zakonami przez dłuższy okres, lecz jeszcze nie podjęły decyzji o ślubach wieczystych z różnych powodów. W 2000 r. śluby wieczyste złożyło 381 sióstr, czyli mniej o 100 w zestawieniu z liczbą pierwszych ślubów czasowych, które wtedy złożyło 481 sióstr nowicjuszek., a więc o 20,8 p.p. mniej. W następnych latach tego okresu wskaźniki ślubów wieczystych systematycznie malały: od 8,4 p.p. w 2001 r. do 13,9 p.p. w 2007 r. W latach 2008-2010 regres ich sięgał od 22,3 p.p. do 30,4 p.p.; w latach 2011-2012 był on jeszcze większy i przekroczył 40 p.p., a w latach 2013-2014 przekroczył 50 p.p. wskaźnika z 2000 r. Regres wskaźnika tych ślubów był największy w latach kończących badany okres i przekroczył 60 p.p., gdyż w 2016 r. wyniósł on aż 64,8 p.p.

Decyzja złożenia ślubów wieczystych na całe własne życie oznacza bardzo trudne zobowiązanie nawet dla sióstr, które nie mają zastrzeżeń lub wątpliwości co do swojego powołania zakonnego. Nie jest bowiem łatwo przewidzieć w tym momencie, czy wytrwanie w tym zobowiązaniu nie

zostanie poddane wątpieniu pod wpływem czynników zewnętrznych i osobistych samej zakonnicy. Tę sytuację klarowniej ukazują wskaźniki stanu liczbowego żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 2000-2017 zaprezentowane w Internecie przez władze wspólnot zakonnych. Tabela 10 prezentuje stan kadrowy zgromadzeń zakonnych za ten okres.

Średnio w tym okresie w zgromadzeniach zakonnych w Polsce przebywały i realizowały własne powołanie zakonne 20 703 siostry, chociaż w każdym kolejnym roku składającym się na ten okres 18 lat liczby sióstr były różne. W liczbie ogólnej wyraźnie dominują siostry, które już złożyły śluby wieczyste (89,2%), nad siostrami po ślubach czasowych (6,9%) oraz nad nowicjuszkami (2,3%) i postulankami (1,6%). Obliczenia statystyczne ukazują trend spadkowy w każdej kategorii sióstr, aczkolwiek jest on najmniejszy wśród sióstr profesek wieczystych, sięgający od 0,1 p.p. (w 2001 r.) do 14,1 p.p. (w 2017 r.). W pozostałych latach regres ten był nierównomierny, chociaż systematycznie wzrastał o kilka punktów procentowych. Regres ten był wielokrotnie większy w środowisku profesek czasowych i bardzo zróżnicowany w kolejnych latach: najmniejszy był w 2002 r. (0,2 p.p.), a największy w 2017 r. (70 p.p.), zaś w latach 2014-2016 przekroczył 60 p.p. w zestawieniu z ich odsetkiem z 2000 r. (2167 wobec 809, 734, 697). Liczba sióstr składających śluby czasowe malała w stopniu o wiele większym niż liczba sióstr po ślubach wieczystych. Duży regres naboru do życia zakonnego wystąpił w tym okresie w grupie postulantek i nowicjuszek, zwłaszcza w drugiej połowie tego okresu – wśród postulantek przekroczył 60 p.p., a wśród nowicjuszek 70 p.p. w zestawieniu z odsetkiem ich z 2000 r. Spoglądając na cały badany okres 18 lat pod tym kątem, można zauważyć, że z roku na rok zmniejszała się liczba zgłoszeń kobiet do zakonów z decyzją o rozpoczęciu formacji swojego powołania, sprawdzenia jego autentyczności. Jeśli w 2000 r. w postulatach było 566 kobiet, a w nowicjatakach 924 kobiety, to w 2017 r. ich liczby były znacznie mniejsze – 177 (mniej o 68,7 p.p.) i 211 (mniej o 71,2 p.p.). Różnica ta jest bardzo duża, a wielkość jej dokumentują w szczególności wskaźniki regresu z lat kończących badany okres.

Słabnące od wielu lat w Polsce w środowisku dziewcząt i młodych kobiet zainteresowanie kwestiami religijnymi i kościelnymi, w tym także życiem zakonnym, przekłada się na trwałe spadki liczby ich zgłoszeń do zakonów i zgromadzeń zakonnych, rozpoczynania w nich osobistej formacji zakonnej. Zjawisko to jest dobrze znane władzom zakonnym, a jednocześnie inspiruje je do szukania zarówno przyczyn tego regresu powołań w środowiskach świeckich, z których wywodzą się te powołania, jak i we własnym środowisku zakonnym i kościelnym. Brak czy znikome liczby nowych powołań zakonnych zagrażają perspektywicznemu funkcjonowaniu zakonów żeńskich w Polsce, osłabiając jednocześnie wiele sfer aktywności religijnej i świeckiej w strukturach kościelnych. Nie jest łatwo rozwiązać ten problem, o czym dobrze wiedzą

Tabela 10. Stan liczbowy żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 2000-2017 według danych z 31 grudnia każdego roku

Badany okres Kolejny rok	Siostry postulantki	Siostry nowicjuszki	Profeski czasowe	Profeski wieczyste	Siostry łącznie
2000 = 100%	566 = 100%	924 = 100%	2167 = 100%	19583 = 100%	23240 = 100%
2001	527 = 6,9	866 = 6,3	2100 = 3,1	19395 = 0,1	22887 = 1,5
2002	535 = 5,5	836 = 9,5	2164 = 0,2	19457 = 0,6	22992 = 1,1
2003	441 = 22,1	778 = 15,8	2098 = 3,2	19280 = 1,5	22597 = 2,8
2004	419 = 26,0	678 = 26,6	2025 = 6,6	19133 = 2,3	22255 = 4,2
2005	471 = 16,8	573 = 38,0	1899 = 12,4	19066 = 2,6	22009 = 5,3
2006	354 = 3,7	600 = 35,1	1726 = 20,4	18972 = 3,1	21652 = 6,8
2007	335 = 40,8	519 = 43,8	1571 = 27,5	18792 = 4,0	21219 = 8,7
2008	263 = 53,5	437 = 52,7	1502 = 30,7	18694 = 4,5	20896 = 10,1
2009	251 = 55,6	385 = 58,3	1332 = 38,5	18558 = 5,2	20526 = 11,7
2010	211 = 62,7	355 = 61,6	1219 = 43,7	18423 = 5,9	20208 = 13,0
2011	226 = 60,1	323 = 65,0	1083 = 50,0	18236 = 6,9	19868 = 14,5
2012	226 = 60,1	275 = 70,2	984 = 54,6	18053 = 7,8	19538 = 15,9
2013	247 = 56,4	262 = 71,6	888 = 51,8	17849 = 8,8	19246 = 17,2
2014	229 = 59,5	276 = 70,1	809 = 62,7	17611 = 10,1	18925 = 18,6
2015	209 = 63,1	273 = 70,4	734 = 66,1	17331 = 11,2	18547 = 20,2
2016	211 = 62,7	220 = 76,2	697 = 67,8	17067 = 12,8	18197 = 21,7
2017	177 = 68,7	211 = 71,2	650 = 70,0	16820 = 14,1	17858 = 23,2
2000-2017	328 = 42,0	488 = 47,2	1425 = 34,2	18462 = 5,7	20703 = 10,9
Ogółem	328 = 1,6	488 = 2,3	1425 = 6,9	18562 = 89,2	20703 = 100,0

Źródło: <http://www.zakony-zenskie.pl/statystyka/#154092070062-a3b23978-2326> [18.07.2018].
Obliczenia statystyczne autora opracowania.

władze zakonne. Równie istotnym problemem dla kierownictwa zakonów żeńskich, obok braku licznych powołań do życia zakonnego, jest nasilające się od wielu lat występowanie sióstr z zakonów na różnym etapie swojej formacji i czasu życia we wspólnocie zakonnej i wracanie ich do życia świeckiego.

Odejścia sióstr z zakonów i zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 2000-2016

Z rozmów z licznymi zakonnicami, które opuściły zakony i zgromadzenia zakonne, a także z wyjaśnień tej kwestii przez władze zakonne w mediach publicznych wynika, że rezygnacje te są problemem skomplikowanym i kłopotliwym dla zakonów, skłaniającym je do stawiania pytań o powody,

przyczyny i motywy tych wystąpień. Kwestię tę zasygnalizowałem częściowo w poprzednim akapicie, zwracając uwagę na jej wagę w funkcjonowaniu każdej wspólnoty zakonnej.

W tabeli 11 ukazują wskaźniki odejść sióstr ze zgromadzeń zakonnych opublikowane w Internecie przez władze zakonne, które ukazują to zjawisko za lata 2000-2016. Z zakonów odchodzą siostry na każdym etapie własnej formacji, adaptacji i życia w specyficznym i niełatwym życiu zakonnym i wspólnotowym.

W przyjętym okresie 16 lat ze zgromadzeń zakonnych odeszło łącznie 3175 sióstr, w tym 1.282 postulanki (40,4%), 1029 po ślubach wieczystych (32,4%) i 864 nowicjuszek (27,2%). Najbardziej problematyczne są odejścia sióstr, które już złożyły wieczyste śluby zakonne i trwały w powołaniu przez dłuższy czas, nierzadko kilkanaście czy kilkadziesiąt lat, jak wnika z relacji ich przełożonych zakonnych. Siostry po ślubach wieczystych, a także dopiero będące w postulacie i nowicjacie, doszły do przekonania, że nie potrafią lub nie mogą dłużej być zakonnicami i zdecydowały się na opuszczenie własnych wspólnot zakonnych. Z zakonów odchodzą siostry będące członkiniami zakonów kontemplacyjnych i zgromadzeń czynnych w strukturach kościelnych i świeckich, noszące stroje zakonne i bezhabitowe, młode, w średnim wieku i starsze, które były w zakonie kilkanaście lub kilkadziesiąt lat.

Odejścia sióstr na każdym etapie formacji zakonnej miały w kolejnych latach badanego okresu własną dynamikę i specyfikę. Systematycznie wspólnoty zakonne opuszczały siostry będące po ślubach wieczystych, jednak w 2002 r. odsetek odchodzących był mniejszy o 19,1 p.p. w zestawieniu z ich liczbą w 2000 r. Natomiast w pozostałych 16 latach liczby sióstr po ślubach wieczystych były większe, niekiedy kilkakrotnie, od odsetka z 2000 r. Najwięcej spośród nich opuściło zgromadzenia zakonne w 2008 r. (70,2%), w 2007 r. (59,6%), w 20014 r. (53,2%), w 2006 r. (44,7%). W pozostałych latach odsetki tych sióstr odchodzących ze zgromadzeń i zakonów były mniejsze, wahając się od 12,8% (najmniejszy) do 34,0% (największy).

W grupie postulantek z zakonów odeszło łącznie 40,4%, przy czym odsetki ich kształtowały się niejednolicie w kolejnych latach tego okresu. W 2000 r., rozpoczynającym ten okres, własne wspólnoty zakonne opuściło 84 siostry, a w kolejnych siedmiu latach liczby odchodzących były już większe – od 93 (w 2001 r.) do 113 (w 2006 r.). Natomiast do 2008 r. odejścia zmniejszyły się ilościowo, chociaż liczby tych sióstr były różne – większe (np. 75 w 2011 r.) i mniejsze (np. 39 w 2015 r.). Z nowicjatek odeszło najmniej sióstr – w całym okresie 27,2%, chociaż w kolejnych latach liczby występujących były kilkakrotnie większe od liczby z 2000 r. (72) o kilka lub kilkanaście procent. Natomiast od 2005 r. liczby sióstr opuszczających zgromadzenia zakonne stopniowo zmniejszały się o kilkanaście procent, np. o 11,1 p.p. w 2005 r.

Tabela 11. Statystyka odejść sióstr ze zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 2000-2016 według etapu formacji zakonnej

Okres Rok	Nowicjuszki		Postulantki		Po ślubach wieczystych		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
2000	72	100,0	84	100,0	47	100,0	203	100,0
2001	81	+12,5	93	+10,7	58	+23,4	232	+14,3
2002	78	+8,3	89	+5,9	38	-19,1	205	+1,0
2003	81	+12,5	96	+14,3	59	+25,5	236	+16,3
2004	72	stała	91	+8,3	70	+48,9	233	+14,8
2005	64	-11,1	108	+28,6	54	+14,9	226	+11,3
2006	62	-13,8	113	+34,5	68	+44,7	243	+19,7
2007	60	-16,7	88	+4,8	75	+59,6	223	+9,8
2008	39	-45,8	74	-11,9	80	+70,2	193	-4,9
2009	39	-45,8	76	-9,5	59	+25,5	174	-14,3
2010	30	-58,3	59	-29,8	61	+29,9	150	-26,1
2011	29	-59,7	75	-10,7	53	+12,8	157	-22,7
2012	42	-41,7	60	-28,6	60	+27,6	162	-20,2
2013	24	-66,7	45	-46,4	55	+17,0	124	-38,9
2014	32	-55,6	50	-40,5	72	+53,2	154	-24,1
2015	30	-58,3	39	-53,6	57	+21,3	126	-37,9
2016	29	-59,7	42	-50,0	63	+34,0	134	-34,0
2000-2016	864	27,2	1282	40,4	1029	32,4	3175	100,0

Źródło: <http://www.zakony-zenskie.pl/statystyka/#15040927422992-571ca943-8991> [18.07.2018].

Obliczenia statystyczne autora opracowania.

(najmniej) czy też o 59,7 p.p. w 2011 r. i o 66,7 p.p. w 2013 r., kiedy odeszły z zakonu 24 siostry albo 29 nowicjusek w 2011 r. Jeśli 2017 r. w żeńskich zakonach w Polsce było łącznie 20 703 sióstr, to odsetek 3175 odchodzących stanowi 15,3% tej całości. Oznacza to, że co piąta siostra opuszczała w tym okresie zgromadzenie i wracała do życia świeckiego, instalując się w nim od nowa, nierzadko z dużymi trudnościami (Abramowicz, 2017).

Zakończenie

W artykule tym zaprezentowałem socjologiczną analizę nie-kapłańskich powołań zakonnych sióstr i braci w Polsce, które zostały wzbudzone, uformowane i zrealizowane w okresie minionych 117 lat, ujętym w tej analizie

w kilku podokresach, czyli w latach 1900-2017. Powołania wzbudzone i realizowane to kandydatki i kandydaci aspirujący do specyficznej formy życia we wspólnocie zakonnej – czynnej w działalności religijnej i dobroczynnej Kościoła lub kontemplacyjnej, objętej ścisłą klauzurą – formowani religijnie, moralnie i duchowo, przygotowywani do roli siostry zakonnej i do roli brata zakonnego w określonym zakonie czy zgromadzeniu zakonnym. Formacja zakonna i realizacja ich powołania odbywa się w postulatach i nowicjatch zakonnych. Z kolei powołania zrealizowane to siostry i bracia zakonni, którzy już ukończyli okres próbny przygotowujący ich do życia we wspólnocie zakonnej, uzyskali niezbędną formację religijno-moralną, a następnie złożyli osobiste śluby zakonne czasowe i zdecydowali, że rozpoczną trwałe życie we własnych wspólnotach zakonnych według obowiązujących w nich reguł. Po upływie wskazanego okresu siostry i bracia składają uroczyste śluby wieczyste, oznajmiając w ten sposób, że własne życie wiążą już na stałe z tym zakonem i rezygnują z powrotu do życia świeckiego. Podstawą ich życia codziennego są zasady ewangeliczne: posłuszeństwa, celibatu i ubóstwa oraz specyficzne reguły obyczajowe związane z charyzmatem ich zakonu lub zgromadzenia. Siostry i bracia po ślubach wieczystych stanowią grupę zakonników najbardziej stabilną we własnych wspólnotach.

Wyniki badań socjologicznych zaprezentowane w tym studium wskazują, że w Polsce w minionym okresie 117 lat liczebność obu typów powołań zakonnych była bardzo zróżnicowana, prowadząc niekiedy do ich kryzysu ilościowego. Liczba ta w niektórych podokresach zmniejszała się radykalnie w dwóch aspektach: z jednej strony, do zakonów i zgromadzeń zgłaszały się coraz mniejsze liczby kobiet i mężczyzn zamierzających rozpocząć własne życie zakonne, a z drugiej strony, systematycznie wzrastały odsetki sióstr – nowicjuszek, które z różnych przyczyn rezygnowały z własnej formacji zakonnej przed ślubami czasowymi, jak i sióstr już po ślubach wieczystych, i powracały do życia świeckiego. Sytuacja ta była jeszcze bardziej skomplikowana w populacji braci zakonnych, ponieważ rola brata zakonnego jako pomocnicza w życiu męskiej wspólnoty zakonnej, rzadziej interesowała mężczyzn niż rola siostry interesowała kobiety i dziewczęta. W rezultacie na podjęcie się tej roli decydowali się nieliczni mężczyźni, spośród których tylko niektórzy kończyli owocnie swoją formację zakonną, składali czasowe i wieczyste śluby zakonne i pozostawali na stałe w swoich wspólnotach zakonnych.

Obecnie w wielu zakonach żeńskich liczba kandydatek na zakonnice, jak i liczba zakonnic już uformowanych jest coraz mniejsza i ciągle zmniejsza się pod wpływem różnych czynników. Podobnie sytuacja ta kształtuje się w populacji kandydatów do roli brata zakonnego, jak i w liczebności braci zakonnych. Sytuacja kryzysowa powołań zakonnych zmusza władze zakonów i zgromadzeń zakonnych do stosowania nowoczesnych form i metod zachęcania i naboru nowych kandydatek i kandydatów do życia zakonnego

we własnych wspólnotach, bazujących na wiedzy psychologicznej, pedagogicznej i socjologicznej, jak i z zakresu reklamy i marketingu. Informacje o życiu zakonnym i różnych wspólnotach zakonnych męskich i żeńskich ludzie młodzi i osoby dorosłe mogą uzyskać też w Internecie, a także w prasie religijnej i kościelnej. Oczywiście, te metody nie zastąpią bezpośredniego kontaktu przedstawicieli zakonów z młodzieżą w procesie zapoznawania i naboru kandydatów do życia zakonnego oraz próbnych spotkań kandydatów z siostrami i braćmi w zakonach.

Losy tych powołań to proces rozpoczynający się od pierwszej myśli o życiu zakonnym pojawiającej się w świadomości młodej jednostki – kobiety i mężczyzny, następnie biegnący przez ich osobiste decyzje o wyborze życia zakonnego, przez wstąpienie kobiety i mężczyzny do zgromadzenia zakonnego i rozpoczęcie w nim formacji przygotowującej do życia zakonnego, przez okres wieloletniej formacji zakonnej, wreszcie ukończenie tych formacji i złożenie ślubów zakonnych i zostanie członkinią lub członkiem danej wspólnoty zakonnej. Każde powołanie do stanu duchownego ma własny los, gdyż oznacza ono zawsze odrębnego człowieka, który podjął myśl, a później decyzję o oddaniu własnego życia na służbę innym ludziom w Kościele i na służbę Bogu na warunkach wyłączności. Służba ta to służba zakonnicy i brata zakonnego.

Losy powołań zakonnych nie zawsze przebiegają prostolinijnie i bezproblemowo, prowadząc wybranego człowieka do trwałego życia zakonnego. Niekiedy losy te są skomplikowane, zwłaszcza wtedy, kiedy młody człowiek, mężczyzna i kobieta, podejmują decyzję o wyborze życia zakonnego, nie mając pełnego przekonania o tym wybraniu służby w stanie zakonnym. Konsekwencje takiej decyzji później komplikują osobiste życie tym mężczyznom i kobietom, ponieważ rezygnują oni z życia zakonnego. Powrót ich do życia świeckiego, w małżeństwie i rodzinie, nie jest dla nich prosty i łatwy w praktyce. Im dłuższy okres żyli w celibacie i w warunkach wspólnoty zakonnej, tym trudniejsza okazuje się adaptacja ich do warunków życia świeckiego. Badania wykazały, że duży odsetek sióstr rezygnujących z życia zakonnego ma trudności w dostosowaniu się do warunków życia świeckiego w małżeństwie i rodzinie, gdyż warunki te nie były im znane jako osobom zakonnym żyjącym w celibacie i samotności przez wiele lat. Tym skomplikowanym losom powołań zakonnych sióstr i braci w Polsce poświęciłem to studium socjograficzne, lokując je w warunkach długiego, 117-letniego okresu.

Literatura

Abramowicz M. (2017). *Zakonnice odchodzą po cichu*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

- Adamczuk L., Zdaniewicz W. (red.) (1991). Kościół katolicki w Polsce i na świecie. W: *Kościół katolicki w Polsce i na świecie: 1918-1990. Rocznik statystyczny* (s. 14-17). Warszawa: GUS.
- Adamczuk L., Zdaniewicz W., Zaręba S.H. (red.) (2006). *Statystyka diecezji Kościoła katolickiego w Polsce: 1992-2004*. Warszawa: ISKK.
- Baniak J. (1984). Powołania zakonne w Polsce w latach 1936-1983. *Tygodnik Polski*, 29, 6-7.
- Baniak J. (1985a). Powołania zakonne w Polsce. *Mysł Społeczna*, 23, 4-5.
- Baniak J. (1985b). Liczebność zakonów w Polsce. *Mysł Społeczna*, 34, 4-5.
- Baniak J. (1985c). Powołania braci zakonnych. *Mysł Społeczna*, 35, 4-5.
- Baniak J. (1985d). Istota powołań zakonnego. *Mysł Społeczna*, 38, 4-5.
- Baniak J. (1985e). Dynamika powołań zakonnych. *Mysł Społeczna*, 39, 4-5.
- Baniak J. (1986). Powołania zakonne w Polsce – analiza socjologiczna. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 1, 279-300.
- Baniak J. (1997). *Dynamika powołań kapłańskich i zakonnych w Kościele rzymskokatolickim w Polsce w latach 1900-1994. Studium socjograficzne*. Kraków: Nomos.
- Baniak J. (1999). Powołania kapłańskie i zakonne w okresie dwudziestolecia pontyfikatu papieża Jana Pawła II (1978-1998). *Studia Paradayskie*, t. IX, 220-268.
- Baniak J. (2000). Dynamika nie-kapłańskich powołań zakonnych w Polsce. Studium socjograficzne. *Przegląd Religioznawczy*, 2, 63-87.
- Baniak J. (2001). Socjografia nie-kapłańskich powołań zakonnych w Polsce w latach 1900-1994 na tle statystyki powołań zakonnych na świecie. *Poznańskie Studia Teologiczne*, t. 10, 339-365.
- Baniak J. (2007). *Desakralizacja kultu religijnego i świąt religijnych w Polsce. Studium socjologiczne*. Kraków: Nomos.
- Baniak J. (2012). *Powołania do kapłaństwa i do życia zakonnego w Polsce w latach 1900-2010. Studium socjologiczne*. Poznań: Wyd. Naukowe WNS UAM.
- Bazylak J. (1983). *Elementy higieny psychicznej w psychologii pastoralnej*. Warszawa: ATK.
- Bar J., Brygałówna H. (1978). *Drogą rad ewangelicznych. Wprowadzenie do życia zakonnego*. Warszawa: Wyd. UKSW.
- Cencini A. (1996). *Życie konsekrowane: itinerarium formacyjne w drodze do Emaus*. Tłum. B. Piotrowska. Kraków: Wyd. Księży Marianów.
- Cyman J. (1990). Wspólnota zakonna grupą społeczną. *Studia Socjologiczne*, 3-4, 343-362.
- Dębowska K. (1998). Życie konsekrowane – jego istota i aktualna sytuacja w Polsce. W: B. Łoziński (red.), *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym* (s. 10-15). Warszawa: KAI.
- Frankowska Ch. (1962). Miłość oddana Bogu – opinie dziewcząt na temat powołania do życia zakonnego. *Ateneum Kapłańskie*, t. 65, z. 3, 241-257.
- Fryzel K. (2018). Przyczyny i źródła kryzysów życia zakonnego na drogach odnowy po Soborze Watykańskim II. Na podstawie książki Angelo Pardilla, *La realta Della Vita religiosa. Homo Dei*, 4, 70-84.
- Gogola J.W. (1997). *Ogólne wprowadzenie do formacji zakonnej*. t. 1, Kraków: Wyd. Karmelitów Bosych.
- Gogola J.W. (1998). *Formacja zakonna*, t. 3. Kraków: Wyd. Karmelitów Bosych.
- Gogola J.W. (1999). *Formacja zakonne. W relacji z innymi*, t. 5, Kraków: Wyd. Karmelitów Bosych.
- Gogola J.W. (red.) (2002). *Formacja zakonna. Życie we wspólnocie zakonnej*, t. 7. Kraków: Wyd. Karmelitów Bosych.

- Jabłońska-Deptuła E. (1965). Zakony i zgromadzenia zakonne w Polsce w XIX i XX wieku. *Znak*, 17, 127-143.
- Jewdokimow M. (2018). *Klasztor w perspektywie socjologicznej: w poszukiwaniu nowego ujęcia*. Warszawa: Wyd. Naukowe UKSW.
- Kaczmarek R. (red.) (1996). *Zakony i zgromadzenia zakonne w Polsce*. Informator. Poznań: Pallotinum.
- Liszka P. (1996). *Charyzmatyczna moc życia zakonnego*. Wrocław: Papieski Fakultet Teologiczny we Wrocławiu.
- Locht A., Villatte S. (1970). *Celibat et Sexualite*. Paris.
- Lohfink G. (1981). Zwölf Thesen zum Zolibat. *Christ in der Gegenwart*, 33, 46-57.
- Maciel M. (1991). *La formazione integrale*. Roma: Città Nuova.
- Majka J. (1960). Socjografia powołań kapłańskich i zakonnych w Europie. *Zeszyty Naukowe KUL*, z. 3, 61-77.
- Przybylski S. (1967). Istota życia zakonnego. *Ateneum Kapłańskie*, 5-6, 234-256.
- Ryczan K. (1969). *Społeczno-religijne uwarunkowania powołań kapłańskich i zakonnych w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1900-1969*. Lublin (mps w KUL).
- Ryczan K. (1986). Powołania kapłańskie i zakonne w Polsce. W: W. Piwowarski, W. Zdaniewicz (red.), *Z badań nad religijnością polską. Studia i materiały* (s. 168-179). Warszawa – Poznań: Pallottinum.
- Sikorska H. (1996). *Wypełnianie woli Bożej drogą realizowania powołania zakonnego w Instytucie Sióstr Matki Bożej z Karmelu*. Częstochowa.
- Szafranec K. (1980). Teologia życia zakonnego. *Collectanea Theologica*, z. 1, 146-158.
- Zawada M. (2002). Teologia wspólnoty zakonnej. W: J.W. Gogola (red.), *Formacja zakonna*, t. VII: *Życie wspólnoty zakonnej* (s. 57-69). Kraków: Wyd. Karmelitów Bosych.
- Zdaniewicz W. (1960). Zagadnienie kryzysu powołań kleryckich w zakonach męskich w Polsce. *Homo Dei*, 4, 246-257.
- Zdaniewicz W. (1965). Powołanie w świadomości powołanych. Analiza osobistych ankiet kleryków i braci zakonnych. *Homo Dei*, 4, 237-244.
- Zdaniewicz W. (1965). Powołanie w świadomości powołanych. *Homo Dei*, 4, 236-244.
- Zdaniewicz W. (1982). *Kościół katolicki w Polsce*. Poznań – Ołtarzew: Pallottinum.
- Zdaniewicz W. (1987). Wzrost czy kryzys powołań? W: W. Piwowarski i W. Zdaniewicz (red.), *Z badań nad religijnością polską. Studia i materiały* (s. 180-191). Warszawa – Poznań: Pallottinum.
- Zdaniewicz W. (1995). Powołania kapłańskie i zakonne w Polsce. *Słowo. Dziennik Katolicki*, 18, 22-23.
- Zdaniewicz W. (2011). *Duchowieństwo diecezjalna oraz członkowie męskich instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*. Warszawa: ISKK.
- Zdaniewicz W., Sadłoń W. (2011) (red.), *Duchowieństwo diecezjalne oraz członkowie męskich instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*. Warszawa: ISKK.

[1] <http://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/ucesm-osoby-konsekrowane-w-europie-39843/>; <http://www.iskk.pl/badania/swiat/53-ksia-i-zakonnicy/> [24.07.2018]).

Józef Baniak – CRISIS OF THE APPOINTED OR VOCATIONAL CRISIS? THE RELIGIOUS VOCATION OF THE SISTERS AND BROTHERS IN POLAND IN THE YEARS 1900-2017

In the article I present the sociologic analysis of the monastic vocations number of lay sisters and brothers in Poland in the years 1900-2017, taking into account the current Roman Catholic Church statistics and results of various scientific studies on this topic. The article I study the number of male and female candidates for monastic life, admitted to the religious communities at that time and the number of lay sisters and brothers who have made their temporary and solemn religious vows, staying permanently in their convents and congregations. Moreover, I consider the number of male and female candidates who have resigned from the monastic formation and the number of lay sisters and brothers who stopped their stay in the convent and returned to secular life. The article raises the very important issue – the dynamics of recruitment, accomplishment and continuation of the monastic life of women and men during the pontificate of Pope John Paul II in the years 1978-2005. I answer the question whether and to what extent the number of applications from men and women to religious convents increased in this period? I answer the same question in the case of the number of lay sisters and brothers in comparison to the previous period. How many of them abandoned the monastic formation and the stay in their religious communities and then returned to secular life? The dynamics of recruitment, formation, accomplishment and persistence of monastic vocations of lay sisters and brothers in the assumed period of 110 years in Poland was very diverse and hesitant in its pace – we find in it both a large increase in the number of vocations and the visible crisis of this dynamics in some years of this period. In the context of monastic vocations in other Catholic countries in Europe, vocations in Poland were increasing then more rapidly and in much larger quantities – although they did not avoid the crisis and the collapse of the earlier dynamics.

Keywords: monastic vocations, lay sister, lay brother, monastic vocations in Poland, the dynamics of monastic vocations in the world, the quantitative and qualitative crisis of monastic vocations, monastic vocations statistics, research on monastic vocations.